

Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava

CRNA GORA

PARLAMENTARNI IZBORI 2016

Konačni izvještaj Posmatračke misije
OSCE/ODIHR

Varšava
25. Januar 2017.

SADRŽAJ

I.	REZIME.....	1
II.	UVOD I IZRAZI ZAHVALNOSTI.....	3
III.	OSNOVNE INFORMACIJE I POLITIČKI KONTEKST	4
IV.	IZBORNI SISTEM I PRAVNI OKVIR.....	5
	A. IZBORNI SISTEM	5
	B. PRAVNI OKVIR	5
V.	ORGANI ZA SPROVOĐENJE IZBORA	6
VI.	UPIS BIRAČA.....	8
VII.	POTVRĐIVANJE IZBORNIH LISTA.....	10
VIII.	IZBORNA KAMPANJA	10
IX.	FINANSIRANJE KAMPANJE.....	12
X.	MEDIJI	14
	A. MEDIJSKO OKRUŽENJE	14
	B. ZAKONSKI OKVIR ZA MEDIJE	14
	C. REZULTATI MONITORINGA MEDIJA	15
XI.	POSMATRAČI IZ NEVLADINOG SEKTORA I MEĐUNARODNI POSMATRAČI	16
XII.	PRIGOVORI I ŽALBE	17
XIII.	UČEŠĆE NACIONALNIH MANJINA.....	18
XIV.	IZBORNI DAN.....	18
	A. OTVARANJE I GLASANJE.....	19
	B. BROJANJE I TABELIRANJE.....	20
XV.	DEŠAVANJA POSLIJE IZBORNOG DANA.....	20
	A. OBJAVLJIVANJE REZULTATA I POLITIČKA DEŠAVANJA.....	20
	B. PRIGOVORI I ŽALBE POSLIJE IZBORNOG DANA	21
XVI.	PREPORUKE.....	22
	A. PRIORITYETNE PREPORUKE	22
	B. OSTALE PREPORUKE.....	22
	ANEKS I: ZVANIČNI IZBORNI REZULTATI.....	24
	ANEKS II: SPISAK POSMATRAČA MEĐUNARODNE MISIJE ZA POSMATRANJE IZBORA	25
	O OEBS/KANCELARIJI ZA DEMOKRATSKE INSTITUCIJE I LJUDSKA PRAVA (OSCE/ODIHR).....	30

CRNA GORA
PARLAMENTARNI IZBORI
16. OKTOBAR 2016.

Konačni izvještaj Posmatračke misije¹
OSCE/ODIHR

I. REZIME

Nakon zvaničnog poziva za posmatranje parlamentarnih izbora 16. oktobra, Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (OSCE/ODIHR) je 8. septembra osnovala Posmatračku misiju. Misija je ocjenjivala usklađenost izbornog procesa sa zalaganjima OEBS-a i drugim međunarodnim obavezama i standardima demokratskih izbora, kao i sa domaćim zakonodavstvom. Na dan izbora, Posmatračka misija OSCE/ODIHR udružila je napore sa delegacijama Parlamentarne skupštine OEBS-a (OSCE PA) i Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope (PACE), koji su zajedno predstavljali međunarodnu posmatračku misiju. Posmatračka misija OSCE/ODIHR ostala je u zemlji do 26. oktobra kako bi pratila postizborna dešavanja.

Kako je navedeno u saopštenju o preliminarnim rezultatima i zaključcima koje je 17. oktobra objavila međunarodna posmatračka misija, “izbori su bili konkurentni i uglavnom sprovedeni uz poštovanje osnovnih sloboda. Kampanju je karakterisao nedostatak jasnih političkih alternativa i bila je prožeta ličnim napadanjima. Iako pluralistički, mediji nisu ostvarili uredničku nezavisnost. Organi za sprovođenje izbora ispunili su sve zakonske rokove; međutim, uprkos povećanim operativnim i kadrovskim resursima, profesionalni kapacitet izborne administracije ostao je neadekvatan”.

Pravni okvir je uglavnom zadovoljavajući za sprovođenje demokratskih izbora. Prije izbora uloženi su značajni naponi za unaprijeđenje izbornog pravnog okvira. Izmijenjeno zakonodavstvo prihvatilo je veliki broj prethodnih preporuka OSCE/ODIHR, konkretno dodjeljivanjem više sredstava Državnoj izbornoj komisiji (DIK), uvođenjem nove rodne kvote za izborne liste i povećanjem transparentnosti glasanja putem pisma. Neke od prethodnih preporuka OSCE/ODIHR, međutim, nisu uzete u obzir, uključujući i one koje se tiču prava kandidata da se samostalnu kandiduju i uslova boravka za pravo glasanja i kandidovanja. Pored toga, pravnom okviru i dalje nedostaje sveobuhvatnost, a neke nedosljednosti dovele su do povremenih pogrešnih tumačenja. DIK nije dovoljno objasnila odredbe zakona, niti je pružila dovoljno uputstava izbornoj administraciji.

Izbore su sprovodili organi za sprovođenje izbora koji su raspoređeni na tri nivoa: DIK, 23 opštinske izborne komisija (OIK) i 1,206 biračkih odbora (BO). Nova formula za sastav OIK omogućavala je veće učešće političkih stranaka. Zastupljenost žena u organima za sprovođenje izbora bila je niska, sa svega 3 žene od 11 stalnih članova DIK-a i 37 žena od 115 stalnih članova OIK-a. Od 23 predsjednika OIK-a, samo 3 su bile žene. Biračkim odborima su predsjedavali muškarci kod 75 posto biračkih mjesta koje je posmatrala Posmatračka misija OSCE/ODIHR.

DIK je održavala redovne sjednice, ali su nepostojanje snažnog kolektivnog upravljanja, nedostatak menadžmenta i političke tenzije često bili razlog neefikasnosti i neproektivnosti sesija. Sjednice DIK-a bile su otvorene za građane i međunarodne posmatrače; međutim, i pored zakonske obaveze, medijima nije bio dozvoljen pristup sesijama, što je podrivalo transparentnost rada DIK-a. Rad OIK-a je uglavnom bio transparentan i one su pružale informacije i javnosti i posmatračima. Uprkos povećanim operativnim i

---

¹ Engleska verzija predstavlja jedini zvanični dokument ovog izvještaja. Dostupan je nezvaničan prevod na crnogorski jezik.

kadrovskim kapacitetima DIK-a, težak posao i kratki rokovi predstavljali su značajan pritisak za osoblje, što je dovelo do povremenih tehničkih grešaka.

Za ove izbore bilo je 528.817 lica sa pravom glasa. Novi centralizovan i stalni birački spisak vodi Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP), na osnovu informacija izvedenih iz tri različita registra građana. Sagovornici Posmatračke misije OSCE/ODIHR izrazili su podršku novom sistemu elektronske identifikacije birača koji omogućava adekvatnu zaštitu od višestrukog glasanja; međutim, izražena je zabrinutost kada su u pitanju operativni izazovi uređaja za elektronsku identifikaciju birača tokom izbornog dana, ali ovi izazovi nisu bitno uticali na proces.

Grupe građana, registrovane političke partije i koalicije mogu da nominuju izborne liste, uz podršku potrebnog broja potpisa glasača. U jednom sveobuhvatnom procesu, DIK je registrovala i potvrdila 17 lista, sa ukupno 1.121 kandidata, od kojih su 360 bile žene.

Svi izborni takmičari mogli su da sprovode kampanju bez opstrukcija, uz poštovanje slobode udruživanja i okupljanja. Ključno pitanje tokom kampanje bilo je članstvo u NATO. Nekoliko sagovornika saopštilo je Posmatračkoj misiji OSCE/ODIHR, da, osim članstva u NATO, značajnije razlike u političkim stavovima učesnika u izbornoj trci bile su jedva primjetne. Dok su izborni takmičari prenosili opšte poruke o potrebi sprovođenja ekonomskih, socijalnih i političkih reformi, kreiranju novih radnih mjesta i smanjenju odliva mladih, vrlo malo je bilo informacija o politikama koje bi podržale velika obećanja data tokom kampanje. Uz jedan izuzetak, stranke nisu nudile konkretne izborne platforme usmjerene na ženske birače, ali su žene učestvovala u aktivnostima kampanje i govorile na većini skupova.

I dalje postoje navodi o vezi između zaposlenih u javnoj službi i njihovoj pripadnosti vladajućoj stranki. Bez obzira na istinitost ovih navoda, njihova sveprisutnost vjerovatno je dovela do smanjenja povjerenja u pravednost cjelokpnog izbornog procesa, zbog čega su birači zabrinuti za mogućnost glasanja "bez straha od štetnih posljedica," što je propisano stavom 7.7 OEBS Dokumenta iz Kopenhagena od 1990. godine.

Iako je novim zakonom o finansiranju kampanja unaprijeđena odgovornost javnih institucija, nepostojanje privremenih izvještaja o rashodima kampanje nije u potpunosti obezbijedilo odgovarajuću transparentnost finansiranja kampanje prije izbornog dana. U pozitivnom smislu, Agencija za spriječavanje korupcije formirana je da nadgleda usklađenost sa propisima za finansiranje kampanje. Međutim, nekoliko sagovornika Posmatračke misije OSCE/ODIHR doveli su u pitanje efikasnost Agencije, navodeći nedovoljne resurse i nepostojanje povjerenja u njenu nezavisnost.

Uopšteno gledajući, pripadnici nacionalnih manjina uživali su jednake mogućnosti učešća u izbornom procesu, i kao kandidati, i kao birači. Pripadnici nacionalnih manjina bili su uključeni na predizbornim skupovima većih političkih stranaka.

Raznovrsno medijsko okruženje podijeljeno je po političkoj osnovi i nedostaje mu istražno i detaljno izvještavanje koje je neophodno za uredničku nezavisnost, što ograničava analitičke informacije koje su dostupne biračima. Učesnicima izbornog procesa pruženo je nekoliko prilika da predstave svoje stavove na javnim i privatnim medijima putem razgovor emisija, intervjuua, debata i diskusija na okruglim stolovima. Odsustvo jasne definicije političke reklame dovelo je do zabune među medijima i učesnicima procesa. Mediji nisu regulisani na pravi način jer ne postoji efikasno regulatorno ili samoregulatorno tijelo, sa kapacitetom stalnog praćenja medija.

Organima za sprovođenje izbora i sudovima je prije izbornog dana dostavljen veoma mali broj prigovora. Razlog za podnošenje malog broja prigovora organima za sprovođenje zakona i sudskim tijelima, po mišljenju nekih sagovornika Posmatračke misije OSCE/ODIHR, bilo je nedovoljno povjerenje u efikasnost i nepristrasnost ovih institucija. Kratki rokovi za neke žalbe, zajedno sa nepostojanjem garancije za javno saslušavanje po žalbama Ustavnom sudu, nisu u potpunosti obezbjeđivali efikasnu pravnu zaštitu.

Izborni dan je, uglavnom, protekao uredno, sa samo nekoliko slučajeva tenzija. Vlasti su najavile privođenje 20 lica osumnjičenih za planiranje terorističkog napada na izborni dan. Na mnogim biračkim mjestima procedure nisu strogo poštovane, a posebno tokom brojanja, ali ovo nije uticalo na rezultate. Tajnost glasanja bila je ugrožena na nekim biračkim mjestima gdje je upisan mali broj birača. Građani i ovlašćeni predstavnici političkih stranaka bili su prisutni na skoro svim biračkim mjestima, što je doprinijelo transparentnosti procesa.

II. UVOD I IZRAZI ZAHVALNOSTI

Nakon zvaničnog poziva, a na osnovu preporuka Misije o procjeni potreba, sprovedenoj od 16. do 20. maja 2016. godine, Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (OSCE/ODIHR) je 8. septembra osnovala Posmatračku misiju radi posmatranja parlamentarnih izbora 16. oktobra. Posmatračka misija, koju je predvodio Roman Jakič, sastojala se od 12 članova osnovnog tima koji je bio smješten u Podgorici i 12 dugoročnih posmatrača koji su 15. septembra angažovani širom zemlje. Članovi Misije bili su iz 16 zemalja članica OEBS-a.

Na izborni dan angažovano je 198 posmatrača iz 39 zemalja, uključujući 142 dugoročna i kratkoročna posmatrača koje je angažovala OEBS/Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (OSCE/ODIHR), kao i delegaciju Parlamentarne skupštine OEBS-a (OSCE PA), koja je brojala 42 člana i četrnaestočlanu delegaciju Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope (PACE), koji su zajedno predstavljali međunarodnu posmatračku misiju (IEOM).

Predsjedavajući kancelarije OEBS-a imenovao je Margaretu Cederfelt za Specijalnu koordinatorku i liderku kratkoročne posmatračke misije OEBS-a. Azay Guliyev predvodio je delegaciju Parlamentarne skupštine OEBS-a (OSCE PA). Aleksander Pocij bio je vođa delegacije Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope (PACE).

Izbori su ocjenjivani prema njihovoj usklađenosti sa zalaganjima OEBS-a, kao i sa drugim međunarodnim obavezama i standardima demokratskih izbora, ali i sa domaćim zakonodavstvom. Ovaj konačni izvještaj uslijedio je nakon saopštenja o preliminarnim rezultatima i zaključcima, koji su objavljeni na konferenciji za štampu u Podgorici 17. oktobra.²

Posmatračka misija OSCE/ODIHR želi da zahvali državnim organima na pozivu za posmatranje izbora, Državnoj izbornoj komisiji (DIK) na saradnji i izdavanju akreditacionih dokumenata, Ministarstvu inostranih poslova, njegovoj stalnoj misiji u OEBS-u i drugim organima na njihovoj pomoći i saradnji. Posmatračka misija takođe želi da uputi izraze zahvalnosti za saradnju političkim partijama,

---

² Vidite [prethodne OSCE/ODIHR izvještaje](#) o Crnoj Gori.

organizacijama civilnog društva i predstavnicima medija, kao i Misiji OEBS-a u Crnoj Gori, ambasadama država članica OEBS-a i međunarodnim organizacijama akreditovanim u Crnoj Gori na njihovoj saradnji i podršci.

III. OSNOVNE INFORMACIJE I POLITIČKI KONTEKST

Na parlamentarnim izborima 2012. godine pobijedila je koalicija Za evropsku Crnu Goru, koju je predvodila Demokratska partija socijalista (DPS), uključujući i Socijaldemokratsku partiju (SDP) i Liberalnu partiju (LP). Drugoplasirani Demokratski front (DF), zajedno sa Socijalističkom narodnom partijom (SNP) i Pozitivnom Crnom Gorom (PCG), predstavljali su opoziciju. DPS, koju je predvodio bivši premijer Milo Đukanović, na vlasti je od 1991. godine.

U 2015. godini, period povećane političke turbulencije doveo je do osnivanja četiri nove političke stranke.³ Zbog tvrdnji o visokom nivou korupcije i u nastojanju da povrate sve manju podršku javnosti, nakon što je lider DF-a i kandidat opozicije na predsjedničkim izborima 2013. godine, Miodrag Lekić, napustio blok, DF je u jesen organizovala javne proteste. Protestanti su pozvali premijera i njegovu vladu da podnesu ostavku i zaustave pregovore o pristupanju u NATO. Dana 24. oktobra 2015. godine, mirni protesti su postali nasilni i policija je suzavcem rastjerala demonstrante. Evropska komisija (EK) apelovala je da se istraže „svi slučajevi nasilja i optužbi za prekomjernu upotrebu sile tokom ovih događaja“, i da se političke partije „ponovo uključe u konstruktivan politički dijalog u Skupštini.”⁴

Vlada je 27. januara 2016. dobila dovoljan broj glasova u parlamentu da bi mogla da nastavi da vlada⁵, kada je koalicijski partner DPS-a, SDP, na čelu sa tadašnjim predsjednikom Parlamenta, Rankom Krivokapićem, glasao protiv vlade, čime je završen savez dug 18 godina. Pozitivna Crna Gora, koja je 2012. godine ušla u parlament kao opoziciona stranka, glasala je u korist vladajuće stranke.

Dana 19. maja 2016. godine, nakon višemjesečnih pregovora, stupio je na snagu Zakon o sprovođenju Sporazuma za stvaranje uslova za slobodne i fer izbore između parlamentarnih stranaka. Sporazum je definisao uslove za održavanje parlamentarnih izbora 16. oktobra.⁶ Istog dana, ministri spoljnjih poslova zemalja članica NATO-a i Vlada Crne Gore potpisali su Protokol o pristupanju zemlje u Alijansu.⁷

³ Socijaldemokrate Crne Gore (SD) nastale su nakon odvajanja od SDP-a; Demokratska Crna Gora (Demokrate) nastala je podjelom SNP-a; Demos podjelom DF-a, a građanska inicijativa Ujedinjena reformrska akcija (URA) podjelom PCG-a.

⁴ Izvještaj Evropske komisije o [Strategiji proširenja za Crnu Goru](#) 2015.

⁵ Od 81 glasa, vlada je dobila 42.

⁶ Između ostalog, Sporazum je predvidio dodjelu četiri ministarska mjesta i jednog mjesta zamjenika vlade opozicionim strankama. Pored toga, Ranko Krivokapić je razriješen sa mjesta Predsjednika Parlamenta, a 2. juna Darko Pajović, lider PCG-a preuzeo je ovu funkciju.

⁷ Crna Gora je 2. decembra 2015. godine dobila poziv za članstvo u NATO. Nakon potpisivanja Protokola, Crna Gora ima status 'pozvane države', koji joj omogućava prisustvo sastancima u svojstvu posmatrača. Kada Protokol bude ratifikovan od strane svih saveznica, Crna Gora će postati punopravni član NATO-a.

IV. IZBORNI SISTEM I PRAVNI OKVIR

A. IZBORNI SISTEM

Crnogorsku jednodomnu skupštinu čini 81 član koji se bira na period od četiri godine u jednoj nacionalnoj izbornoj jedinici po sistemu proporcionalne zastupljenosti sa zatvorenim listama. Ustav garantuje slobodno, opšte i jednako pravo glasa, putem tajnog glasanja. Ustavni sud je u martu 2016. godine odbio ustavnu tužbu od strane dva birača koji su tvrdili da sistem zatvorene liste nije u skladu sa principom neposrednih izbora.

Liste kandidata moraju preći cenzus od tri posto važećih glasova. Za liste kandidata koje predstavljaju zajednice nacionalnih manjina važe posebna pravila.⁸ Uvažavanjem ranije preporuke OSCE/ODIHR, amandmani na Zakon o izboru odbornika i poslanika iz 2014. godine (Izborni zakon) pojasnili su pravila o dodjeli mandata za manjinske liste: u slučaju da nijedna manjinska lista ne pređe potreban cenzus od 3 procenta, a neke od njih dobiju 0,7 ili više procenata važećih glasova, one imaju pravo da učestvuju u raspodjeli do 3 mjesta, kao kumulativna lista kandidata na osnovu ukupnog broja važećih glasova. Liste kandidata koje predstavljaju hrvatsku manjinu imaju pravo na jedno mjesto ako dobiju najmanje 0,35 procenta važećih glasova.

B. PRAVNI OKVIR

Parlamentarne izbore regulišu Ustav, Izborni zakon, Zakon o biračkom spisku, Zakon o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja, te Zakon o javnim okupljanjima. Oni su dopunjeni drugim zakonskim aktima, kao i propisima i mišljenjima Državne izborne komisije (DIK). U maju 2016. godine usvojen je poseban Zakon o sprovođenju Sporazuma za stvaranje uslova za slobodne i fer izbore.

Prije izbora uloženi su značajni naponi za unaprijeđenje izbornog pravnog okvira. Izmijenjeno zakonodavstvo prihvatilo je veliki broj prethodnih preporuka OSCE/ODIHR. Konkretno, amandmanima izbornog zakona iz 2014. godine omogućena je dodjela više sredstava DIK-a, uvedena je nova rodna kvota za izborne liste i unaprijeđena transparentnost glasanja putem pisma. Zakon o biračkom spisku iz 2014. godine uveo je centralizovano i stalno ažuriranje biračkog spiska u cilju unaprijeđenja povjerenja javnosti u kvalitet biračkih spiskova. Zakonom o sprečavanju korpcije i Zakonom o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja, Agencija za spriječavanje korupcije određena je kao nezavisni organ za nadgledanje sprovođenja propisa za finansiranje kampanje.

Neke od prethodnih preporuka OSCE/ODIHR, međutim, nisu uzete u obzir. Uslov boravka za pravo glasanja i kandidaturu ostao je nepromijenjen. Pored toga, kandidati ne mogu biti nezavisni, uprkos prethodnim preporukama i suprotno stavu 7.5 OEBS Dokumenta iz Kopenhaga iz 1990. godine i drugim međunarodnim obavezama i standardima demokratskih izbora.⁹

---

⁸ Ova pravila primjenjuju se na liste koje predstavljaju manjinski narod ili manjinsku nacionalnu zajednicu sa udjelom u ukupnom stanovništvu od najmanje 15 posto na nivou države ili 1,5 do 15 posto u svakoj opštini.

⁹ Stav 7.5 OEBS Dokumenta iz Kopenhaga od 1990. godine propisuje obavezu svih država članica da "poštuju pravo građana da se kandiduju za političke i javne funkcije, pojedinačno, ili kao predstavnici političkih stranaka ili organizacija, bez diskriminacije." Vidite takođe član I.1.6.c [Kodeksa dobre prakse u izbornim stavrima](#) Komisije Savjeta Evrope za demokratiju putem prava (Venecijanska komisija).

Dok izborno zakonodavstvo pruža osnovne propise za sprovođenje demokratskih izbora, ono niti je koherentno, niti sveobuhvatno. Nedosljednosti su imale negativan uticaj na sve faze izbornog procesa, a posebno odsustvo odredbe o zvaničnom početku izborne kampanje, procedura za tabeliranje i prebrojavanje listića i jasnih osnova za poništenje rezultata na biračkom mjestu. Pored toga, nedosljednosti u pravnom okviru dovele su do povremenih kontroverzi, uključujući i pitanje upotrebe biometrijske lične karate.¹⁰ Različita tumačenja dovela su do zabune među učesnicima procesa, što je podrivalo pravnu sigurnost.¹¹ DIK nije uvijek dostavljala dovoljno uputstava organima za sprovođenje izbora.¹²

Treba razmotriti preduzimanje sveukupne izborne reforme sa ciljem usklađivanja izbornog zakonodavstva, interno i sa drugim relevantnim zakonima. Proces reforme treba da bude sveobuhvatan i završen mnogo prije sljedećih izbora. Pored toga, DIK bi trebalo da bude proaktivnija u smislu pravovremenog donošenja propisa koji se odnose na nedostatke i nedosljednosti izbornog zakona, kao i u smislu obezbjeđivanja njihove dosljedne primjene.

V. ORGANI ZA SPROVOĐENJE IZBORA

Izbore su sproveli organi za sprovođenje izbora koji su raspoređeni na tri nivoa: DIK, 23 opštinske izborne komisija (OIK) i 1206 biračkih odbora (BO). DIK i OIK su stalna tijela sa mandatom od četiri godine, a birački odbori se formiraju za svake izbore. DIK se sastoji od predsjedavajućeg i deset stalnih članova. Četiri člana DIK-a predlaže parlamentarna većina, četiri člana pralamentarna opozicija, jednog člana imenuje nacionalna manjina koja je na prethodnim izborima osvojila najviše glasova, a jedan član je predstavnik civilnog društva. Predsjedavajućeg većinom glasova imenuje Parlament.¹³

DIK je uspjela da obavi sve tehničke pripreme za izbore i ispuni sve zakonske rokove. Uprkos povećanim operativnim i kadrovskim kapacitetima DIK-a, težak posao i kratki rokovi predstavljali su značajan pritisak za osoblje, što je dovelo do povremenih tehničkih grešaka. DIK je održavala redovne sjednice, ali su nepostojanje snažnog kolektivnog upravljanja, nedostatak menadžmenta i političke tenzije često bili razlog neefikasnosti i neproduktivnosti sesija. Izborni zakon ne sadrži odredbu o nepristrasnosti i profesionalnosti članova izbornih tijela nakon njihovog imenovanja.¹⁴

Trebalo bi sprovesti mjere za obezbjeđivanje nepristrasnosti i profesionalnosti organa za sprovođenje

¹⁰ Na primjer, DIK je morala da u jednom članu Izbornog zakona tumači referencu “biometrijska lična karta”, nakon što je Ministarstvo unutrašnjih poslova objavilo da nacionalne lične karte nisu biometrijske.

¹¹ Na primjer, Izbornim zakonom je zabranjeno da kandidati budu članovi izbornih komisija, ali nije eksplicitno zabranjeno da budu članovi biračkih odbora. Na zahtjev OIK-a Šavnik i dvije političke stranke, DIK je 12. oktobra objasnila da kandidati ne mogu biti članovi biračkih odbora.

¹² Na primjer, zakon daje pravo imenovanja članova biračkih odbora dvijema političkim strankama na osnovu rezultata posljednjih lokalnih izbora, ali ne i koalicijama ili listama grupe građana. DIK je razmatrala ovo pitanje i ostavila ga OIK-u na donošenje odluke. Na zahtjev OIK-a Žabljak, DIK je pokušala da razjasni zakonske odredbe o nevažećim glasačkim listićima, ali se jedino mogla usaglasiti da su glasački listići koje su glasači označili imenom ili inicijalima smatrani nevažećim.

¹³ Predsjedavajući DIK-a imenovan je 2014. godine, ali neće završiti mandat jer je, shodno novom Izbornom zakonu, predviđeno da novoformirani parlament imenuje novo izborno tijelo.

¹⁴ Stav 20 Opšteg komentara na član 25 glasi “Treba formirati nezavisni izborni organ za nadgledanje izbornog procesa i obezbjeđivanje njegovog sprovođenja na pravedan, nepristrasan način i shodno donesenim zakonima koji su u skladu sa Sporazumom.”

izbora, a posebno za rješavanje mogućih sukoba interesa i izbjegavanje političke tenzije. Trebalo bi i razmotriti uslov da članovi potpišu kodeks ponašanja kako bi se osigurala njihova nepristrasnost, profesionalnost i neutralnost. Više napora treba uložiti u dodatno povećanje kadrovskih i operativnih kapaciteta DIK-a.

DIK je bila predusretljiva prilikom pružanja informacija, a njene sjednice bile su otvorene za građane i međunarodne posmatračke; Međutim, medijima je bio zabranjen pristup svim sesijama, uprkos zakonskoj obavezi. Na internet stranici DIK-a nisu postavljeni svi zapisnici, a dnevni red sesija i ostale informacije nisu uvijek bili blagovremeno dostupni članovima komisije. Nekoliko stalnih članova i ovlašćenih predstavnika političkih stranaka kritikovao je DIK za nepreduzimanje svih neophodnih radnji na obezbjeđivanju transparentnosti u radu organa za sprovođenje izbora.

U cilju daljeg unaprijeđenja transparentnosti i odgovornosti organa za sprovođenje izbora i sticanja povjerenja učesnika izbornog procesa, medijima treba omogućiti pristup svim sesijama DIK-a, a DIK treba da blagovremeno objavljuje sva relevantna dokumenta, uključujući i odluke.

Svaka OIK se sastoji od predsjedavajućeg i četiri stalna člana koje bira skupština opštine.¹⁵ Nova formula za sastav OIK-a omogućava veće učešće političkih stranaka (u stalnom sastavu 23 OIK-a predstavljena je 21 stranka), ali ne i predstavnike manjina, što je bila preporuka OSCE/ODIHR i Komisije Savjeta Evrope za demokratiju putem prava (Venecijanske komisije). BO se sastojе od predjedavajućeg i četiri člana, kao i njihovih zamjenika, na osnovu predloga političkih partija i koalicija zastupljenih u lokalnim skupštinama opština.

Rad OIK-a je uglavnom bio transparentan i one su pružale informacije i javnosti i posmatračima. Iako su OIK kreirale svoje internet stranice, u skladu sa prethodnom preporukom OSCE/ODIHR, njihov kvalitet nije bio dosljedan, a informacije nisu bile redovno ažurirane u svim OIK.¹⁶

Stalnim članovima organa za sprovođenje izbora na svim nivoima mogu se pridružiti ovlašćeni predstavnici svakog podnosioca liste. Na ovim izborima sve političke stranke su imenovale svoje predstavnike u DIK-u, iako su tri to učinile tek nakon izbornog dana.¹⁷ Nisu sve liste imenovale predstavnike na nižim nivoima, posebno iz razloga poteškoća u pronalaženju diplomiranih pravnika, što je uslov koji je propisan zakonom, ili zbog nedostatka sredstava. Nivo razumijevanja uloge ovlašćenih predstavnika i njihovog učešća u radu komisija i donošenju odluka je varirao. Ponekad je ovo uzrokovalo poteškoće prilikom donošenja odluka i velike političke tenzije tokom sesija.

Trebalo bi razmotriti pojašnjenje uloge ovlašćenih predstavnika i ograničavanje njihove direktne uključenosti u proces donošenja odluka.

DIK je organizovala niz interaktivnih obuka o procedurama glasanja i korišćenje uređaja za elektronsku identifikaciju birača na dan izbora. Obuka trenera na nacionalnom nivou je pohvaljena od strane učesnika i

¹⁵ Predsjednik OIK-a se bira iz redova kandidata političkih stranaka koje su na prethodnim izborima osvojile najveći broj mjesta u odgovarajućoj lokalnoj skupštini opštine. Dva člana imenuje vladajuća stranka, dva se biraju na predlog opozicionih stranaka, pri čemu se prioritet daje onima koji su na prethodnim lokalnim izborima osvojili najveći broj glasova.

¹⁶ Neke internet stranice, na primjer za Berane, Andrijevicu i Rožaje, održavale su opštine. Zapisnici sa sesija su za neke OIK objavljeni kasno ili uopšte nisu objavljeni.

¹⁷ Stranka penzionera, Stranka srpskih radikala i Bošnjačka demokratska zajednica (BDZ).

civilnog društva kao sveobuhvatna i interaktivna. Međutim, na obuci za članove BO koju je posmatrala OSCE/ODIHR Posmatračka misija, bilo je nedosljednih informacija. Pored toga, zapažene su i neadekvatne vještine i znanje pojedinih edukatora, kao i manjak interesovanja od strane učesnika. Uprkos velikom broju zahtjeva od strane OIK-a i edukatora, DIK nije dostavila dodatna uputstva o procedurama tokom izbornog dana, što je dovelo do toga da su edukatori dobili različite instrukcije.¹⁸ Kao posljedica toga, BO su nedosljedno sprovodili procedure tokom izbornog dana.

Savjetuje se da DIK dostavi sveobuhvatna uputstva svim edukatorima kako bi se osigurala konzistentna obuka na svim nivoima; uputstva treba odmah saopštiti OIK-u.

Zastupljenost žena u organima za sprovođenje izbora bila je niska, sa svega 3 žene od 11 stalnih članova DIK-a i 37 žena od 115 stalnih članova OIK-a. Od 23 predsjednika OIK-a, samo 3 su bile žene. Biračkim odborima su predsjedavale žene kod samo 25 posto biračkih mjesta koje je posmatrala Posmatračka misija OSCE/ODIHR.¹⁹

VI. UPIS BIRAČA

Izbornim zakonom je definisano da svi građani stariji od 18 godina, koji imaju boravište u zemlji najmanje posljednjih 24 mjeseca prije izbora imaju pravo da glasaju. Nasuprot tome, Ustavom je predviđen uslov boravka od dvije godine bez naznake o vremenu boravka. Ovaka zahtjev koji se tiče boravišta nije u skladu sa međunarodnim standardima, kako su prethodno naveli OSCE/ODIHR i Venecijanska komisija.²⁰ Izbornim zakonom se takođe zahtijeva zakonska nadležnost prava glasanja.²¹

U skladu sa prethodnim preporukama OSCE/ODIHR, uslov boravišta i zakonske nadležnosti za glasanje treba izmijeniti tako da su u skladu sa Ustavom, kao i međunarodnim obavezama i dobrom praksom.

Proces upisa birača je pasivan. Novi centralizovan i stalni birački spisak vodi Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP), na osnovu informacija izvedenih iz tri različita registra građana.²² DIK ima ulogu nadgledanja procesa, ali je nije u potpunosti sprovodila tokom ovih izbora. Ona nema ovlaštenje da pokrene sudski postupak koji se tiče biračkog spiska, već samo može Ministarstvu unutrašnjih poslova ukazati na nepravilnosti.

Po prvi put je uveden sistem za elektronsku identifikaciju birača (EVID). Sagovornici Posmatračke misije OSCE/ODIHR podržavaju upotrebu ovog sistema jer on omogućava adekvatnu zaštitu od višestrukog glasanja; međutim, izražena je zabrinutost kada su u pitanju operativni izazovi ovog uređaja tokom

¹⁸ DIK nije donijela odluku o tome što se smatra važećim/nevažećim glasačkim listićem do dana izbora. Posmatrači Posmatračke misije OSCE/ODIHR takođe su primijetili da nije dato dovoljno informacija o načinu ispunjavanja protokola na nivou OIK, što je uzrokovalo da DIK mora da ispravi protokole mnogih OIK-a.

¹⁹ Odluka Savjeta Ministara OEBS-a br. 7/09 o učešću žena u političkom i javnom životu navodi da se "predviđaju posebne mjere za postizanje cilja rodne ravnoteže u svim zakonodavnim, sudskim i izvršnim tijelima."

²⁰ Vidite stav I.1.1.c.iii Kodeksa dobre prakse u izbornim stvarima.

²¹ Član 24 Ustava glasi da "garantovana ljudska prava i slobode mogu biti ograničeni jedino zakonom, u okvirima koje dozvoljava Ustav [...]". Crna Gora je potpisala i ratifikovala [Konvenciju Ujedinjenih nacija iz 2006. o pravima lica sa invaliditetom](#). Lišavanje prava glasanja po osnovu mentalnog invaliditeta nije u skladu sa članovima 12 i 29 ove Konvencije.

²² Novi birački spisak utvrđen je u januaru 2015.

izbornog dana.²³

Za ove izbore upisano je 528.817 birača. Izvršeno je više od 132.000 izmjena biračkog spiska uz obavještenje koje je MUP poslao svakom glasaču na koji se promjena odnosila. MUP je takođe slao obavještenja svim glasačima informišući ih o mjestu i vremenu glasanja nakon zatvaranja biračkog spiska.²⁴

MUP je provjeravao tačnost biračkog spiska putem automatizovanog sistema identifikacije otiska prsta (AFIS). Sistem omogućava provjeru duplih unosa na osnovu imena i otisaka prstiju.²⁵ MUP je identifikovao probleme kod 168 otisaka prstiju, što predstavlja 0,03 posto od ukupnog broja upisanih birača.²⁶ Uprkos malom broju grešaka pronađenih tokom ovog procesa, zbog ranije izražene zabrinutosti za kvalitet biračkog spiska, Ministar, koji je bio iz redova opozicije, odbio je da potpiše odluku o zatvaranju spiska do zakonskog roka 5. oktobra. Ovo, međutim, nije imalo uticaja na proces, jer je, nakon odluke vlade, birački spisak sljedećeg dana potpisao Sekretar MUP-a.

MUP je formirao Koordinaciono tijelo za praćenje sprovođenja izbornog zakonodavstva.²⁷ Iako su sagovornici Posmatračke misije OSCE/ODIHR pohvalili ovu inicijativu, Ministar je javno izrazio zabrinutost da je nepostojanje podrške od strane određenih sektora MUP-a, uticalo na razmjenu informacija.

Predstavnici političkih stranaka i civilnog društva su konačno, u skladu sa zakonom, dobili potpuni uvid u birački spisak; međutim, bilo je pritužbi na to što im je pristup dozvoljen prekasno da bi mogli imati detaljan uvid. Nekoliko sagovornika Posmatračke misije OSCE/ODIHR izrazilo je zabrinutost zbog toga što neograničen pristup biračkom spisku krši privatnost ličnih podataka birača. Agencija za zaštitu ličnih podataka pokrenula je postupak protiv MUP-a i utvrdila da je povrijeđena privatnost ličnih podataka birača.²⁸ Dok s jedne strane pristup biračkom spisku povećava transparentnost i povjerenje učesnika procesa, međunarodne obaveze nalažu da raspoloživost ličnih podataka obezbjeđuje zaštitu privatnosti.²⁹

U cilju obezbjeđivanja zaštite ličnih podataka, treba razmotriti formalno regulisanje procesa davanja pristupa elektronskoj bazi podataka glasača političkim strankama i predstavnicima civilnog društva i ograničavanje dostupnosti osjetljivih podataka. Izborni zakon i Zakon o biračkom spisku treba sprovesti u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka.

²³ Ovo podrazumijeva nestanak struje, kvar uređaja, kao i ograničenu obuku osoblja na biračkom mjestu.

²⁴ Obavještenja je štampao MUP, a dostavljana su poštom.

²⁵ Prema MUP-u, nakon izbora biće kupljena još jedna verzija AFIS-a u cilju detaljne provjere biračkog spiska.

²⁶ Rezultati vještačenja problematičnih otisaka prstiju koje je tražio MUP nisu saopšteni.

²⁷ Ovo tijelo sastoji se od predstavnika MUP-a, DIK-a, Tužilaštva, civilnog sektora, kao i članova Parlamenta. U periodu koje je posmatrala Posmatračka misija OSCE/ODIHR, predstavnik DIK-a je samo jednom prisustvovao sastancima tijela.

²⁸ Agencija je objavila mišljenje 4. oktobra, na koje je MUP imao prigovore. Agencija je 26. oktobra odbila prigovore MUP-a.

²⁹ Stav 10 Opšteg komentara br. 16 na član 17 Opšteg komentara Odbora Ujedinjenih nacija za ljudska prava br. 25 na Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima (ICCPR) glasi "prikupljanje i čuvanje ličnih podataka na kompjuterima, u bazama podataka i drugim uređajima, bilo od strane državnih organa ili privatnih lica, mora biti regulisano zakonom. Država mora preduzeti efikanske mjere u cilju obezbjeđivanja da podaci koji se tiču ličnog privatnog života ne dospiju u ruke lica koja nisu zakonski ovlašćena da ih dobiju, procesuiraju i koriste, i da se isti nikada ne koriste u svrhe koje nisu u skladu sa Sporazumom."

DIK i MUP su pripremili veliku količinu materijala u cilju informisanja glasača o pregledu biračkog spiska. Pored toga, MUP je kreirao internet stranicu, uspostavio uslugu slanja poruka, kao i telefonsku liniju gdje su glasači mogli da provjere da li se nalaze u biračkom spisku i biračko mjesto na kome treba da glasaju.³⁰

VII. POTVRĐIVANJE IZBORNIH LISTA

Grupe građana, registrovane političke partije i koalicije mogu da nominuju izborne liste, uz podršku potrebnog broja potpisa glasača. Politička stranka ili koalicija je dužna da dostavi potpise od najmanje 0,8 posto birača na osnovu podataka o broju birača na prethodnim izborima. Političke stranke i grupe birača koji predstavljaju manjinsku nacionalnu zajednicu dužne su da dostave najmanje 1.000 potpisa podrške. Za one koji predstavljaju manjinu koja čini do 2 posto stanovništva, uslov je 300 potpisa. Radi promovisanja učešća žena, potrebno je da liste kandidata uključuju najmanje 30 posto kandidata svakog pola, pod uslovom da najmanje jedan od svaka četiri kandidata predstavlja manje zastupljen pol.

U jednom sveobuhvatnom procesu, DIK je registrovala 17 lista do isteka roka 20. septembra, sa ukupno 1121 kandidatom, od kojih su 360 bile žene (32 posto). Iako je nekoliko lista prvobitno vraćeno na doradu radi usklađivanja sa zakonskim odredbama, na kraju su sve liste bile potvrđene.³¹ Sve stranke su zadovoljile zakonsku rodnu kvotu; međutim, žena nije bila na čelu ni jedne liste. Objedinjena lista kandidata objavljena je na internet stranici DIK-a, u novinama, a bila je istaknuta i na biračkim mjestima. Red političkih stranaka na glasačkom listiću određen je žrijebom.

Uprkos prethodnim preporukama OSCE/ODIHR, Izborni zakon i dalje propisuje da birači potpisom mogu podržati samo jednu listu, čime potencijalno ograničavaju politički pluralizam.³² S pozitivne strane i u skladu sa odlukom Ustavnog suda, birači više nisu morali da potpisuju peticiju podrške ispred predstavnika DIK-a. DIK je provjeravala postojanje duplih potpisa na listama i iste pronašla na svakoj listi.³³ Pored toga, DIK je izrazila zabrinutost zbog zloupotrebe ličnih podataka birača od strane nekih političkih partija tokom procesa prikupljanja podataka, a sličnu zabrinutost izrazile su i grupe građana posmatrača.

U skladu sa prethodnom preporukom OSCE/ODIHR, treba razmotriti uklanjanje ograničenja na potpisivanje u prilog samo jedne liste kandidata.

VIII. IZBORNA KAMPANJA

Kampanja je bila konkurentna i uglavnom sprovedena uz poštovanje osnovnih sloboda. Osim nekoliko

³⁰ Ukupan broj građana koji je kontaktirao MUP putem internet stranice je 108.969, uključujući 11.858 kontakata na dan izbora. Broj poziva *Call centra* iznosio je 17.717, uključujući 1.744 poziva na izborni dan.

³¹ Neke liste nisu zadovoljile uslov rodne kvote. Druge nisu imale kompletna pravilno potpisana i ovjerena dokumenta ili su na nekima od njih nedostajali potpisi.

³² Stav 3 OEBS Dokumenta iz Kopenhagena navodi da države članice OEBS-a "prepoznaju značaj pluralizma u pogledu političkih organizacija." U stavu 77 [Smjernica OSCE/ODIHR i Venecijanske komisije iz 2010. o propisima za političke partije](#), preporuka je da "u cilju jačanja pluralizma i slobode udruživanja, zakon ne treba da ograničava građane na mogućnost davanja potpisa podrške samo jednoj stranki."

³³ Od 60.000 provjerenih, pronađeno je oko 3.000 duplih potpisa .

izuzetaka, Posmatračkoj misiji OSCE/ODIHR nisu prijavljene opstrukcije u sprovođenju kampanje³⁴. Kampanja je bila obilježena razočarenjem opozicije i civilnog društva predugo vladajućom DPS strankom.

Izborni zakon konkretno ne definiše kada počinje zvanični period kampanje; Zakon samo navodi da pravo na besplatno vrijeme emitovanja na javnom servisu počinje onoga dana kada DIK potvrdi listu kandidata. Prema riječima sagovornika Posmatračke misije OSCE/ODIHR, kampanja je započeta mnogo prije nego što su sazvani izbori, bilbordima nekoliko učesnika u izbornoj trci koji su se pojavili čak prije dostavljanja liste.³⁵ Neki učesnici su organizovali skupove prije potvrđivanja lista.³⁶ Iako zakon definiše da se kampanja završava 24 sata prije izbornog dana samo za medije, političke stranke sa kojima se sastala Posmatračka misija OSCE/ODIHR tumačile su zakon na način da propisuje izbornu tišinu za sve.

Preporuka je da se izborni zakon dopuni i jasno definiše zvaničan početak i kraj kampanje.

Većina učesnika u izbornoj trci sprovodila je kampanju putem okupljanja, pultova, kao i posjetama od vrata do vrata.³⁷ Neke stranke su na uličnim pultovima distribuirale razne vrste štampanog materijala i pakovanih slatkiša sa nazivom i logom stranke, organizovale intenzivnu kampanju od vrata do vrata i razne ulične predstave. Dok se kampanja u gradovima i nekim mjestima sve više intenzivirala kako se izborni dan približavao, u ruralnim oblastima je bila praktično nevidljiva. Posmatračka misija OSCE/ODIHR nije posmatrala aktivnosti kampanje nekoliko učesnika izbornog procesa.³⁸ Neke stranke su sprovodile kampanju uglavnom preko društvenih medija, zbog, kako su navele, nedostatka sredstava za organizovanje skupova.³⁹ Uz jedan izuzetak, stranke nisu nudile konkretne izborne platforme usmjerene na ženske birače, ali su žene učestvovala u aktivnostima kampanje i govorile na većini skupova.⁴⁰

Da bi se obezbijedila bolja ravnoteža između muškaraca i žena koje obavljaju javne funkcije, političke stranke bi trebalo da razmotre interne mjere imenovanja žena za više pozicije u okviru stranačke strukture i povećaju vidljivost ženskih kandidata tokom izborne kampanje.

Ključno pitanje tokom kampanje bilo je članstvo u NATO. Nekoliko sagovornika saopštilo je Posmatračkoj misiji OSCE/ODIHR, da, osim članstva u NATO, značajnije razlike u političkim stavovima učesnika u izbornoj trci bile su jedva primjetne. Dok su izborni takmičari prenosili opšte poruke o potrebi sprovođenja ekonomskih, socijalnih i političkih reformi, kreiranju novih radnih mjesta i smanjenju odliva mladih, vrlo malo je bilo informacija o politikama koje bi podržale velika obećanja data tokom kampanje.

³⁴ DF navodi da 14. septembra, u Budvi i 27. septembra, u Podgorici, nije dobio dozvolu od opštinske službe da postavi binu; DF je, međutim, koristio pokretnu binu. Uprkos posjedovanju dozvole, opštinska policija je 27. septembra pokušala da ukloni štand DF-a u Rožajama, i izrekla kaznu u iznosu od 1.500 Eura, zbog ne pokazivanja dozvole odmah po zahtjevu.

³⁵ To su bilbordi DF-a, DPS-, koalicije Ključ, Hrvatske građanske inicijative (HGI) i SD-a.

³⁶ Posmatračka misija OSCE/ODIHR posmatrala je skupove DF-a u Budvi, 13. septembra, u Bijelom Polju 18. septembra, u Kolašinu 19. septembra; skup koalicije Ključ u Bijelom Polju, 15. septembra i skup SD-a u Rožajama, 18. septembra.

³⁷ Posmatračka misija OSCE/ODIHR posmatrala je 58 skupova širom zemlje, od kojih 16 koalicije Ključ, 12 DPS-a, 11 DF-a, 7 SDP-a, po 3 SD-a i Demkrata, po 2 PCG i HGI i 1 skup Bošnjačke stranke (BP) i LP.

³⁸ Stranka penzionera, invalida i socijalne pravde, Lista Demokratski savez Albanaca, Bošnjačka demokratska zajednica u Crnoj Gori - Hazbija Kalač (BDZ) i Stranka srpskih radikala (SRS).

³⁹ Alternativna Crn Gora i Srpska stranka - pr. Milovan Živković.

⁴⁰ Skup DF-a održan 11. oktobra u Herceg Novom fokusirao se na učešće žena.

Vladajuća stranka koristila je kampanju za isticanje svojih dostignuća, obećanje stabilnosti i evropskih standarda života. Opozicija je pokušala da naglasi nezadovoljstvo javnosti predugom političkom dominacijom vladajuće stranke, kao i sve većom stopom nezaposlenosti i navedenim visokim stepenom korupcije. Kampanja se, uglavnom, fokusirala na ličnosti, a ne političke alternative.⁴¹ Ton kampanje je bio konfrontirajući, uz lična napadanja, kako sa strane opozicije, tako i, u manjoj mjeri, sa strane vladajuće stranke. Demokrate su bile jedina stranka koja je potpisala interni Kodeks kojim se obavezala na sprovođenje pozitivne kampanje.

Političke stranke bi trebalo da se usaglase o usvajanju Etičkog kodeksa tokom izborne kampanje.

U posljednjoj sedmici kampanje, kandidati opozicije, DF-a, Ključa i Demokrata, ušli su u pregovore o formiranju post-izborne koalicije sa ciljem spriječavanja DPS-a od formiranja vlade. Kao odgovor na ove pregovore, Predsjednik vlade optužio je opoziciju da služi stranim interesima.⁴² Nekoliko sagovornika Posmatračke misije OSCE/ODIHR navelo je da je kvalitet i količina promotivnog materijala DF-a rezultat stranog finansiranja, što predstavlja povredu zakona.

Tokom kampanje nije istaknuta zloupotreba administrativnih resursa. Međutim, nekoliko opozicionih političkih stranaka i predstavnici civilnog društva sa kojima se sastala Posmatračka misija OSCE/ODIHR mišljenja je da nakon 25 godina vladavine, vladajuća partija uživa institucionalnu prednost kojoj privremena vlada nije mogla da se suprotstavi.

I dalje postoje navodi o vezi između zaposlenih u javnoj službi i njihovoj pripadnosti vladajućoj stranki. Međutim, ovi navodi nisu potkrijepljeni formalnim pritužbama i dokazima odgovarajućim organima. Bez obzira na istinitost ovih navoda, njihova sveprisutnost vjerovatno je dovela do smanjenja povjerenja u pravednost cjelokpnog izbornog procesa, zbog čega su birači zabrinuti za mogućnost glasanja "bez straha od štetnih posljedica," što je propisano stavom 7.7 OEBS Dokumenta iz Kopenhagena od 1990. godine.⁴³

IX. FINANSIRANJE KAMPANJE

Propisi o finansiranju kampanje nalaze se u Zakonu o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja, koji je stupio na snagu 1. januara 2015. On definiše detaljna pravila o priložima, troškovima, kao i ograničenjima upotrebe državnih sredstava tokom izborne kampanje.⁴⁴ Privatne donacije (novčane ili nenovčane) mogu se dobiti i od fizičkih i od pravnih lica.⁴⁵ Zakon takođe definiše i jasnu gornju

⁴¹ Izborna lista DF-a i promotivni materijal sadrže frazu "Mi ili On". Kao odgovor na to, mladi DPS-a uveli su slogan "Mi smo On".

⁴² Na završnom skupu, 14. oktobra, Predsjednik vlade je rekao da će "glasanje 16. oktobra odlučiti o sudbini države kao razvijenom evropskom društvu ili ruskoj koloniji na Balkanu."

⁴³ Stav 7.7 Dokumenta uz Kopenhagena propisuje da "zakon i javna politika treba da omoguće sprovođenje političke kampanje u fer i slobodnoj atmosferi, u kojoj nema administrativnih aktivnosti, nasilja ni zastrašivanja koje spriječavaju stranke i kandidate da slobodno izraze svoje stavove i kvalifikacije, niti birače da se sa njima upoznaju i o njima raspravljaju ili daju svoj glas bez straha od štetnih posljedica."

⁴⁴ Politički subjekti ne mogu primati sredstva od: drugih država, kompanija i pravnih subjekata iz inostranstva, fizičkih lica i preduzetnika koji nemaju pravo glasa u Crnoj Gori, anonimnih donatora, državnih institucija, pravnih subjekata i kompanija koje imaju udio u državnom kapitalu, sindikata, vjerskih zajednica i organizacija, nevladinih organizacija, kockarnica i drugih pružalaca kockarskih usluga.

⁴⁵ Donacije pojedinaca su limitirane na iznos od 2.000 eura, a pravnih lica na 10.000 eura godišnje.

granicu potrošnje za izbornu kampanju.⁴⁶ U svom drugom Izvještaju o usklađenosti, Grupa država Savjeta Evrope za borbu protiv korupcije (GRECO) navela je da “treba uložiti napore na jačanju transparentnosti finansiranja stranaka, u cilju boljeg identifikovanja izvora finansiranja političkih partija putem strožijih računovodstvenih i revizorskih obaveza i definisati veliki broj sankcija kada dođe do povreda.”⁴⁷

Politički subjekti koji su zastupljeni u Parlamentu imaju pravo na godišnje javno finansiranje.⁴⁸ Dvadeset posto budžetskih sredstava podjednako je raspoređeno svim potvrđenim izbornim listama prije izbora.⁴⁹ Preostalih 80 posto raspodjeljuje se dobitnicima parlamentarnih mandata, srazmjerno broju dobijenih poslaničkih mjesta.

Sve transakcije koje se odnose na finansiranje kampanje moraju se vršiti preko posebnog računa, međutim, zakon ne propisuje kada ove račune treba otvoriti. Kako Izborni zakon nije jasan po pitanju početka izborne kampanje, neki učesnici izborne trke tvrde da nisu bili u obavezi da otvore račun za svrhe kampanje do momenta potvrđivanja njihove liste od strane DIK-a. Neke stranke su kasno otvorile račune za svrhe kampanje, ili su prijavile samo nekoliko, ili uopšte nisu prijavile donacije.

Agencija za spriječavanje korupcije (Agencija) formirana je 2015. godine da nadgleda usklađenost sa propisima za finansiranje kampanje.⁵⁰ Izborni takmičari su bili u obavezi da Agenciji prijavljuju donacije za kampanju svakih 15 dana, ali nisu morali podnositi izvještaje o finansiranju kampanje do 30 dana nakon izbora.⁵¹ Odsustvo privremenih izvještaja o troškovima kampanje nije u potpunosti obezbijedilo adekvatnu transparentnost finansiranja prije izbornog dana.

U cilju povećanja transparentnosti, treba razmotriti uslov da izborni takmičari dostavljaju privremene izvještaje o troškovima kampanje prije izbornog dana.

Zakon je povećao odgovornost javnih institucija nalažući im da redovno objavljuju potrošnju, socijalna davanja, upotrebu službenih vozila i rješenja o zasnivanju radnog odnosa tokom izbora. U isto vrijeme, potreba za procesuiranjem velikog broja izvještaja opterećivala je resurse Agencije čiji je zadatak bio praćenje pridržavanja zahtjevima objavljivanja, kao i propisima za finansiranje kampanje.⁵² Agencija je sprovodila inspekcije i pokrenula postupke za nepridržavanje zakonu protiv nekih političkih stranaka i

⁴⁶ Politički subjekti mogu na kampanju potrošiti iznos ukupnog budžeta dodijeljenog za izborne kampanje (nekih 1.930.000 eura) plus maksimalan iznos utvrđen za privatne donacije (680.000 eura).

⁴⁷ Vidite [Izvještaj o usklađenosti Crne Gore](#) GRECO 2015.

⁴⁸ U 2015.g, ukupno 4.075.005 eura dodijeljeno je parlamentarnim političkim strankama, od čega je 1.207.409 eura bilo dodijeljeno DPS-u, 895.495 eura DF-u, 452.778 eura SNP-u, 412.531 eura SDP-u, 372.284 eura PCG, 211.296 eura za BS, 171.049 eura za FORCA, 130.802 za HGI, i 130.802 eura za LP.

⁴⁹ Isplatu ovih sredstava Ministarstvo finansija odložilo je nedelju dana zbog nedostupnosti poreskih identifikacionih brojeva.

⁵⁰ Prema Zakonu o spriječavanju korupcije, Agencija je takođe zadužena za spriječavanje konflikta javnog i privatnog interesa, nadgledanje vršenja javnih funkcija, provjeru izvještaja o prihodima i imovini državnih zvaničnika, reagovanje po prijavi zviždača i zaštitu zviždača. Vidite stavove 211-217 [Smjernica OSCE/ODIHR i Venecijanske komisije o propisima za političke partije](#).

⁵¹ Do izbornog dana Agencija je objavila 2 izvještaja o donacijama BP (ukupni doprinos 5.500 eura), 1 DF-a (10.275 eura), 4 Demokrata (2.260 eura), 4 DPS-a (680.025 eura), 1 PCG (500 eura), 1 SD-a (16.910 eura) i 2 SDP-a (4.000 eura).

⁵² Prije izbornog dana, Agencija je od državnih institucija dobila preko 1400 analitičkih kartica, oko 150 izvještaja o isplata socijalnih davanja i budžetskih rashoda, preko 3300 putnih naloga za službena vozila i preko 1600 rješenja o zasnivanju radnog odnosa.

koalicija, uključujući neotvaranje računa za svrhe kampanje i nedavanje Agenciji uvida u finansijsku dokumentaciju.⁵³ Dok je osnivanje Agencije pozitivan iskorak, nekoliko sagovornika Posmatračke misije OSCE/ODIHR doveli su u pitanje efikasnost nadzora Agencije, navodeći nedovoljne resurse i nepostojanje povjerenja u nezavisnost Agencije.

U cilju blagovremenog i efikasnog ispunjavanja zadatka, Agenciji za spriječavanje korupcije treba obezbjediti odgovarajuće kapacitete i resurse.

X. MEDIJI

A. MEDIJSKO OKRUŽENJE

Raznovrsno medijsko okruženje podijeljeno je po političkoj osnovi. Malo tržište oglašavanja značajno ograničava njegov dalji razvoj i održivost. Televizija je primarni izvor informacija, sa 3 javne i 4 privatne nacionalne televizijske stanice i 3 javne i 11 privatnih lokalnih televizijskih stanica.

Državna radio-televizija Crne Gore (RTCG) ima tri kanala (*RTCG-1*, *RTCG-2* i *RTCG-Sat*). Zbog izražene zabrinutosti opozicije i civilnog društva tokom protesta 2015.g, koja se odnosi na zapaženu pristrasnost RTCG u korist DPS-a, u aprilu 2016.g. smijenjena je redakcija *RTCG-1*. Neki sagovornici Posmatračke misije OSCE/ODIHR pohvalili su vidljive promjene u uređivačkoj politici, ali su sa zabrinutošću istakli da će se tim urednika promijeniti nakon izbora, u skladu sa sporazumom između političkih stranaka.

U proteklih nekoliko godina izražena je zabrinutost zbog napada i drugih oblika pritisaka na novinare i medijske kuće. Predstavnik OEBS za slobodu medija više puta je ukazivao vlastima da treba da se završi sa nekažnavanjem za napade na novinare, uključujući i ubistvo vlasnika i glavnog urednika opozicione novine *Dan* 2004.g.⁵⁴ Sagovornici Posmatračke misije OSCE/ODIHR kazali su da je situacija vidno poboljšana, ali da su istrage napada na novinare i dalje spore i neefikasne.

B. ZAKONSKI OKVIR ZA MEDIJE

Izborni zakona predviđa opšte obaveze medijskog praćenja tokom predizborne kampanje i uglavnom se fokusira na obaveze javnih servisa koje se odnose na raspodjelu besplatnog vremena emitovanja. Zakon o elektronskim medijima ne uređuje konkretno praćenje izborne kampanje, već definiše opšte standarde programskog sadržaja i plaćenih oglašavanja. Pored toga, pravilnikom Agencije za elektronske medije (AEM) definisano je da se vijesti moraju prenositi na objektivan, precizan i nepristrasan način. Privatni elektronski mediji uglavnom nisu ispoštovali zakonsku obavezu usvajanja i pridržavanja internih pravilnika o praćenju kampanje zasnovaniim na principu jednakosti; za ovakvu vrstu zakonske neusklađenosti nisu primijenjene nikakve sankcije.⁵⁵

AEM ima zakonsku obavezu da nadgleda usklađenost elektronskih medija sa zakonskim okvirom, sa pravom da izdaje upozorenja, izriče kazne ili privremeno ili trajno suspenduje licencu. AEM je obavijestila

⁵³ Pokrenuti su postupci protiv "Alternative", Velike koalicije Ključ, DF-a i nekih od njegovih članova, Crnogorske demokratske unije, SD-a i Srpske radikalne stranke.

⁵⁴ Vidite [saopštenje za štampu](#) predstavnika OEBS-a za slobodu medija.

⁵⁵ Dok su svi javni emiteri objavili ovakve pravilnike, samo je jedna privatna televizija to učinila.

Posmatračku misiju OSCE/ODIHR da je povećala svoje kapacitete za monitoring u toku kampanje, ali ne postoji efikasno regulatorno ili samoregulatorno tijelo koje bi aktivno pratilo kampanju i pružalo brzi pravni lijek u slučaju utvrđenih povreda. Pored toga, osnovan je privremeni skupštinski odbor za praćenje primjene Izbornog zakona koji se odnosi na medije. Odbor nema ovlaštenja da sankcioniše medije, već samo da prosljeđuje informacije AEM-u radi utvrđivanja mjera sankcionisanja. Odbor je tokom kampanje održao dva sastanka koji su uglavnom služili kao platforma za stranke i predstavnike medija, da iskažu zabrinutost i iznesu svoje stavove. Zbog nedostatka kvoruma, odbor nije mogao službeno reagovati na identifikovane probleme ili donijeti odluku o tri primljene žalbe.

Efikasan nadzor zakonske usklađenosti medija tokom izborne kampanje mogao bi biti ojačan osnivanjem proaktivnog nezavisnog tijela koje bi bilo ovlašćeno da odlučuje po žalbama i preuzima brze i efikasne radnje protiv kršenja zakona.

Zakon o radio-difuznim sredstvima zabranjuje bilo kakvo oglašavanje koje “diskredituje ili omalovažava protivnika” i u skladu sa njim, mediji su odgovorni za sadržaj. Svaka medijska kuća bila je u obavezi da pregleda i odobri reklamu koju je emitovala; međutim, primjena ovog pravila nije bila dosljedna zbog nedostatka jasnih uputstava o tome šta je prihvatljivo.⁵⁶ AEM je obavijestila Posmatračku misiju OSCE/ODIHR da je zanemarila obavezu propisanu Zakonom o elektronskim medijima da je ukupno trajanje oglašavanja ograničeno na devet minuta po satu.⁵⁷

Bilo bi korisno izmijeniti postojeći zakonski okvir za medije u dijelu koji se tiče definisanja političkog oglašavanja.

C. REZULTATI MONITORINGA MEDIJA

Rezultati monitoringa medija od strane Posmatračke misije OSCE/ODIHR pokazuju da su i državni i privatni mediji pružili učesnicima izbornog procesa platformu za predstavljanje njihovih stavova putem razgovor emisija, intervju, debata.⁵⁸ Međutim, vijesti su se uglavnom fokusirale na opšte praćenje izjava u okviru kampanje i aktivnosti političkih stranaka, a manje su nudile detaljno praćenje ili analize njihovih platformi.

RTCG se pridržavala zakonske obaveze obezbjeđivanja učesnicima izbornog procesa besplatnog medijskog prostora za predstavljanje skupova i izbornog oglašavanja i organizovala je sedam debata. Iako nije zakonom propisano, *RTCG-1* je obezbijedila svakoj stranki 30 minuta predstavljanja njihovih programa i 60 minuta za intervju sa njihovim liderima.⁵⁹ *RTCG* je odlučila da se u okviru vijesti suzdrži od uredničkog praćenja aktivnosti kampanje. Umjesto toga, ona je prihvatila i emitovala snimke

⁵⁶ Dvije plaćene reklame DF-a koje su opisivale DPS stranku kao “Milo i njegova lopovska banda” emitovane su, a zatim, na inicijativu emitera uklonjene. Ostale reklame DF-a koje prikazuju radnika kampanje DPS-a kako pljačka prolaznika i lidera DPS-a koji profitira od korupcije, nesmetano su emitovane.

⁵⁷ Monitoring medija od strane Posmatračke misije OSCE/ODIHR identifikovao je nekoliko političkih oglašavanja koje prelazi zakonski limit, uključujući oglašavanje DPS-a koje je trajalo 110 minuta i 50 sekundi.

⁵⁸ Monitoring medija od strane Posmatračke misije OSCE/ODIHR sproveden je od 12. septembra do 14. oktobra, i uključuje udarne termine (18:00 – 00:00) pet TV stanica – *RTCG-1, Atlas, Pink M, Prva* i *Vijesti*, i četiri dnevne novine – *Dan, Dnevne Novine, Pobjeda* i *Vijesti*.

⁵⁹ Svi izborni takmičari su iskoristili vrijeme predviđeno za razgovor, a 16 je iskoristilo vrijeme za predstavljanje svojih programa.

predizbornih skupova i drugih aktivnosti u okviru kampanje, koje su pripremale i dostavljale stranke.⁶⁰ Ovakva odluka odvratila je *RTCG-1* od detaljnog i analitičkog izvještavanja o kampanji.

Savjetuje se da javni mediji učine dodatne napore za aktivno praćenje kampanje na nepristrasan i profesionalan način, umjesto oslanjanja na materijale koje dostavljaju političke stranke.

Rezultati praćenja privatnih medija od strane Posmatračke misije OSCE/ODIHR ukazuju da je *Pink M* pokazao jasnu pristrasnost u vijestima, favorizujući DPS, a klevetajući opozicione partije. DPS je dobila 17 posto politički relevantne pokrivenosti u vijestima, uglavnom pozitivnog tona, dok je DF dobio 32 posto, a Ključ 11 posto, sa negativnim tonom. U svom izvještavanju, komentari novinara bili su pomiješani, uz selektivno predstavljanje činjenica, i rijetke prilike pružene izbornim protivnicima da daju odgovore. Za razliku od toga, TV *Vijesti* pokazale su drugačiji pristup, dajući DPS-u 17 posto, DF-u 14 posto i Ključu 14 posto pokrivenosti, sa više kritičkim odnosom prema DPS-u.

TV *Prva* i *Atlas* su uglavnom bile usmjerene na praćenje predizbornih skupova nekih učesnika izborne trke. TV *Atlas* obezbijedila je DF-u 18 posto, Ključu 18 posto i DPS-u 16 posto pokrivenosti, uglavnom pozitivnog tona. TV *Prva* posvetila je svoju pozitivnu i neutralnu pokrivenost DPS-u 17 posto, SD-u 8 posto i DM-u 5 posto, dok je Ključu obezbijedila 10 posto, a DF-u 8 posto uglavnom negativne i neutralne pokrivenosti.

Praćenje kampanje u štampanim medijima bilo je slično onome na televiziji. *Dnevne Novine* i *Pobjeda* su uglavnom predstavljale vladu i DPS na pozitivan način, uz oštro kritikovanje DF-a. Dnevne novine *Dan* i *Vijesti*, za razliku od toga, primjetno su podržavale koaliciju Ključ, dok su bile kritički nastrojene prema vladi i DPS-u.

XI. POSMATRAČI IZ NEVLADINOG SEKTORA I MEĐUNARODNI POSMATRAČI

Izborni zakon propisuje posmatranje od strane građana i međunarodnih organizacija. Tri glavne grupe posmatrača građana: Centar za monitoring i istraživanje (CeMI), Centar za demokratsku tranziciju (CDT) i Mreža za afirmaciju nevladinog sektora (MANS) bile su aktivne u posmatranju predizbornog perioda na svim nivoima izborne administracije. CDT je vodio djelimično paralelno tabeliranje glasova, dok je CeMI organizovao i djelimično paralelno tabeliranje glasova i paralelno tabeliranje glasova, i proglasio rezultate nekoliko sati nakon zatvaranja birališta. Rezultati koje je objavio CeMI kasnije su potvrđeni preliminarnim rezultatima DIK-a. Više od 2600 posmatrača bilo je akreditovano za izborni dan, uključujući i međunarodne posmatrače.

⁶⁰ Vidite [Eksplanatorni Memorandum preporuke R \(99\) 15](#) Komiteta Ministara Savjeta Evrope, koji glasi "Postoji jednoglasno mišljenje da elektronski mediji koji se finansiraju iz javnih sredstava treba da pruže kompletnu i nepristrasnu sliku političkog spektra prilikom praćenja izbora, s obzirom na posao takvih emitera, a to je da služe javnom interesu i u svakom momentu nude veliki broj raznovrsnih i pluralističkih stavova, a posebno tokom izbornog perioda."

XII. PRIGOVORI I ŽALBE

Birači, kandidati i podnosioci izbornih lista mogu podnijeti žalbe nadležnoj izbornoj komisiji, a Ustavni sud je konačna apelaciona instanca.⁶¹ Prigovori koji se odnose na registraciju birača dostavljaju se MUP-u, a žalba se podnosi Upravnom sudu.

Rokovi za podnošenje i razmatranje prigovora su kratki: izborne komisije i Upravni sud odluke po prigovorima i žalbama moraju donijeti u roku od 24 časa; Ustavni sud za donošenje odluke ima 48 sati.⁶² Kratki rokovi mogu predstavljati poseban problem kada DIK dobije veliki broj prigovora i žalbi, a posebno imajući u vidu da izborni zakon propisuje da, ukoliko izborna komisija ne donese odluku po žalbi u zakonskom roku, žalba se smatra usvojenom. OSCE/ODIHR je prethodno dala preporuku o izmjeni postojećih rokova u cilju obezbjeđivanja efikasnog pravnog lijeka.⁶³ Za žalbe koje zahtijevaju detaljnije istraživanje može se dodijeliti dodatno vrijeme.

U skladu sa prethodno datom preporukom OSCE/ODIHR, rok za rješavanje izbornih sporova mogao bi biti produžen u cilju omogućavanja efikasnijeg pravnog lijeka.

Prije izbornog dana, mali broj prigovora i žalbi upućeno je OIK-u i DIK-u, a uglavnom su se odnosili na sastav BO.⁶⁴ Rasprava o ovim prigovorima OIK-a i DIK-a bila je otvorena i kolegijalna i svi članovi imali su priliku da izraze svoje mišljenje. Međutim, duge rasprave među članovima DIK-a često su uticale na smanjenje efikasnosti sjednica koje su održavane povodom prigovora. Iako sa zakašnjenjem, sve odluke DIK-a postavljene su na njenoj internet stranici; sa druge strane nisu sve odluke OIK-a bile javne, čime je smanjena transparentnost procesa rješavanja izbornih sporova.

Upravnom sudu nije podnesena ni jedna žalba na utvrđivanje izbornih lista. Ustavni sud je odbio jednu žalbu koju su podnijele Demokrate, a koja se odnosila na pralamentarne izbore i odluku DIK-a da kandidati ne mogu biti članovi BO ili ovlašćeni predstavnici.

Do dana izbora Specijalni tužilac je primio 10 prigovora koji se odnose na netačnost biračkih spiskova, kupovine glasova i navodnih prevara kada su u pitanju lična dokumenta. Mnogi sagovornici su obavijestili Posmatračku misiju OSCE/ODIHR da nisu pokretali sudski postupak jer nemaju povjerenja u sistem pružanja adekvatnog pravnog lijeka i ukupnu nepristrasnost i nezavisnost organa za sprovođenje zakona i pravosuđa.

⁶¹ Na odluke, činjenje ili nečinjenje BO-a žalili se OIK-u, na radnje OIK-a žalili se DIK-u, a na odluke DIK-a Ustavnom sudu.

⁶² Ustavni sud je 14. oktobra 2015.g. odbio inicijativu Upravnog suda za žalbe zbog kratkog vremena za upis birača.

⁶³ Stav 5.10 OEBS Dokumenta iz Kopenhagena iz 1990.g. glasi "svima će biti dostupno efikasno sredstvo obeštećenja protiv upravnih odluka, kao i garantovanje poštovanja osnovnih prava i obezbjeđenje pravnog integriteta." Pored toga, stav 95 Eksplanatornog izvještaja Pravilnika Venecijanske komisije o dobroj praksi u izbornim stvarima savjetuje vremenski rok od tri do pet dana, kako za podnošenje žalbe, tako i za donošenje rješenja, a moguće i duži za Vrhovni i Ustavni sud.

⁶⁴ Na primjer, SDP se žalila na rješenja o sastavu BO u Andrijevići i Nikšiću. DIK je odbila obje žalbe.

XIII. UČEŠĆE NACIONALNIH MANJINA

Ustav definiše Crnogorce, Srbe, Bošnjake, Albance, Muslimane, Hrvate i “druge”, kao “ljude i nacionalne manjine koji žive u Crnoj Gori”, ali ne pojašnjava koje grupe pripadaju ovim kategorijama.⁶⁵ Uopšteno govoreći, pripadnici nacionalnih manjina imaju jednake mogućnosti učešća u izbornom procesu, i kao kandidati, i kao birači.

U Crnoj Gori nema opšteg većinskog stanovništva; međutim, ni oni koji se deklarišu kao Crnogorci, ni oni koji se deklarišu kao Srbi, ne smatraju sebe nacionalnom manjinom.⁶⁶ Pored toga, razlika između ova dva identiteta često se mjeru političkim, a ne etničkim pojmovima. Ova razlika je u određenoj mjeri odražena tokom izborne kampanje dvije najveće političke partije, DPS-a i DF-a.

Što se tiče efikasnog učešća nacionalnih manjina kao birača, jezik nije bio glavni faktor na ovim izborima, budući da većina etničkih grupa u Crnoj Gori govori jezik koji pripada istoj porodici jezika. Dva značajna izuzetka predstavljaju etnički Albanci (Albanski jezik) i etnički Romi (Romski jezik). Dvojezični glasački listić sa crnogorskim i albanskim jezikom bio je dostupan na 77 biračkih mjesta, u oblastima sa velikim brojem birača Albanaca. Nije bilo verzije na Romskom jeziku.

Kada je riječ o efikasnom učešću nacionalnih manjina kao kandidata, potvrđene su bile političke stranke Bošnjaka, ali nije bilo stranke konkretno Muslimana.⁶⁷ Izborne liste manjinski stranaka takođe su potvrđene za Albance i Hrvate; međutim, nije bilo romske manjinske stranke. Dozvoljeno je sprovođenje kampanje na jezike nacionalnih manjina. Poster i na albanskom jeziku bili su slobodno prikazivani u oblastima u kojima živi veliki broj Albanaca. Druge stranke nacionalnih manjina takođe su prikazivale svoje promotivne materijale. Oba zvanična pisma u Crnoj Gori, latinica i ćirilica, korišteni su u velikoj mjeri.

Pripadnici nacionalnih manjina bili su uključeni na predizbornim skupovima velikih političkih stranaka, posebno DPS-a, a većina stranaka je u svojim kampanjama pominjala multikulturalnu i multietničku raznolikost Crne Gore. Međutim, u velikom dijelu nije bilo moguće razlučiti konkretna politička obavezivanja prema potrebama nacionalnih manjina. Mnogi sagovornici napominjali su da značajan broj nacionalnih manjina prije bira da podrži veće političke stranke, a posebno DPS, nego konkretnu stranku nacionalne manjine.

XIV. IZBORNI DAN

Izborni dan je, uglavnom, protekao uredno, sa samo nekoliko slučajeva tenzija. Posmatrači iz nevladinog sektora i ovlašćeni predstavnici izbornih lista su posmatrali izbore na skoro svakom biralištu, što je doprinijelo transparentnosti procesa. Iako je prije izbora izražena velika zabrinutost da bi promjene mjesta glasanja mogle izazvati probleme biračima da pronađu svoja birališta, to nije predstavljalo veći problem

---

⁶⁵ Prema popisu iz 2011. g. Crnogorci čine 44,98 posto populacije, a Srbi 28,73 posto. Od manjih etničkih grupa, prema samoidentifikaciji, najveći grupu čine Bošnjaci (8,65 posto), Albanci (4,91 posto) i Muslimani (3,34 posto). Romi čine 1,01 posto populacije, a Hrvati 0,97 posto.

⁶⁶ Srbi su, međutim, formirali njihov Savjet za nacionalne manjine, a kao rezultat toga dobili državna sredstva za očuvanje etničke, lingvističke i vjerske svojstvenosti.

⁶⁷ Bošnjaci i Muslimani uglavnom žive na istim geografskim lokacijama.

na dan izbora. Izlaznost glasača bila je 73 posto. Tajnost glasanja bila je ugrožena na malim biračkim mjestima gdje je upisano manje od 20 birača. OSCE/ODIHR je prethodno dala preporuku da se razmotri brojanje glasova sa malih birališta na opštinskom nivou ili na drugi način, uz očuvanje integriteta izbornog procesa.

Međunarodna posmatračka misija je posmatrala otvaranje 86 biračkih mjesta, glasanje na 808 birališta, brojanje glasova na 76 birališta i tabeliranje u 23 OIK. Tokom izbornog dana i nekoliko dana kasnije Posmatračka misija je slušala navode o kupovini glasova koja se odvijala u velikoj mjeri, ali nije dobila nikakve dokaze koji potkrijepljuju ovakve navode.

A. OTVARANJE I GLASANJE

Biračka mjesta su bila otvorena od 07:00 do 19:00h. Međunarodna posmatračka misija je ocijenila otvaranje kao dobro ili veoma dobro u 94 posto posmatranih slučajeva.⁶⁸ Izbori su otvoreni sa malim kašnjenjem u 18 slučajeva, ponekad zbog tehničkih problema sa EVID uređajima i konfuzijom koja je nastajala zbog raspodjele zadataka među članovima BO. Nijedna od ovih nepravilnosti nije značajno uticala na proces. Posmatrači su u 97 posto posmatranih slučajeva bili u prilici da posmatraju izbore bez ograničenja.

Proces glasanja je generalno ocijenjen kao dobar ili veoma dobar u 97 posto posmatranih slučajeva. Nove procedure identifikacije birača dosljedno su primjenjivane u 98 posto posmatranih slučajeva. EVID mašine nisu adekvatno radile kod 6 posto posmatranih slučajeva, uglavnom zbog nestanka struje, ali je većina BO nastavila sa manuelnom identifikacijom birača bez negativnih posljedica na proces.

U 29 posto posmatranih slučajeva biračima je odbijeno pravo glasanja iz različitih razloga: zbog toga što se nisu nalazili u biračkom spisku – 24 posto; zbog neodgovarajuće identifikacije – 5 posto; iz drugih razloga – 2 posto. U 90 posto posmatranih slučajeva, ukoliko birači nisu pronađeni u biračkom spisku, BO je pružao pomoć u pronalaženju biračkog mjesta. Grupno/porodično glasanje bila je najčešća nepravilnost, koja je zapažena u 3 posto posmatranih slučajeva. Neovlašćena lica bila su prisutna u 3 posto posmatranih biračkih mjesta, i miješala se u izborni proces kod 1 posto ovakvih birališta. Polovina posmatranih birališta nije bila pritupačna glasačima sa fizičkim invaliditetom.

Predstavnici organizacioja civilnog društva osudili su obustavu internet usluga *Viber* i *WhatsApp* na dan izbora, navodeći da je to uticalo na njihovu mogućnost da održe kontakt sa građanima i prikupljaju informacije od strane njihovih posmatrača na terenu.⁶⁹ Pored toga, samo nekoliko dana ranije oborena je internet stranica CDT-a, što je ometalo rad ove organizacije. Vlasti su objavile lišavanje slobode 20 lica, navodno iz Srbije, koji su bili osumnjičeni za planiranje terorističkih napada na dan izbora.⁷⁰

⁶⁸ Kod preostalih izbornih mjesta identifikovani problemi uključuju: nedostajanje materijala, glasački listići nisu poređani po brojevima, odgovornosti članova BO utvrđene bez žrijebanja, oštećen pečat/štambilj, glasačke kutije nisu provjerene, zatvorene i pečatirane u prisustvu prvog glasača.

⁶⁹ Vlasti su navele da su usluge bile suspendovane zbog navodno neželjenih SMS poruka koje su slate biračima.

⁷⁰ U izbornoj večeri, Šef Policije Crne Gore izjavio je da je 20 srpskih državljana uhapšeno pod sumnjom da su planirali oružane napade u Crnoj Gori. Državni tužilac za organizovani kriminal je 27. decembra izdao međunarodnu potjernicu za trojicom državljana Srbije i dvojicom državljana Ruske Federacije, zbog planiranja državnog udara.

B. BROJANJE I TABELIRANJE

Ukupna ocjena procesa brojanja je dobra ili veoma dobra u 89 posto posmatranih slučajeva, ali je bilo proceduralnih problema u 11 posto slučajeva. Ovi problemi odnosili su se na neznanje i nerazumijevanje procedura od strane članova BO. Procedura za određivanje validnosti glasačkih listića zadovoljena je u 96 posto posmatranih slučajeva. Primjerak zapisnika o rezultatima dat je članovima BO u 91 posto posmatranih slučajeva. Transparentnost procesa brojanja ocijenjena je kao dobra ili veoma dobra u 68 posto posmatranih birališta. Miješanje u rad BO zapaženo je kod 6 posmatranih biračkih mjesta.

Tabeliranje posmatrano u svih 23 OIK, ocijenjeno je pozitivno u svim osim jedne OIK. Većina procedura bilo je zadovoljeno. Međutim, OIK u Podgorici i Nikšiću nisu završile proces tabeliranja do 03:00h nakon izbora, i odlučile su da prekinu i nastave rad kasnije u toku dana. Pored toga, OIK u Bijelom Polju identifikovala je probleme kod 58 od 103 protokola BO koji se nisu podudarali i u nekoliko od ovih birališta tražila je ponovno prebrojavanje, što je odložilo objavljivanje rezultata od strane DIK-a.

Na nivou DIK-a, tabeliranje se nije odvijalo na transparentan način, jer je uglavnom bilo pod kontrolom članova DPS-a.⁷¹ Osamnaest od 23 protokola koji su dostavile OIK zahtijevalo je korekcije. DIK je pozivala neke od OIK-a da pojasne cifre dostavljene u zapisnicima koje se nisu podudarale.

U cilju unaprijeđenja transparentnosti i odgovornosti procesa, DIK bi mogla razmotriti mogućnost javnog tabeliranja rezultata, kao i detaljnije regulisanje procedura tabeliranja OIK-a.

XV. DEŠAVANJA POSLIJE IZBORNOG DANA

A. OBJAVLJIVANJE REZULTATA I POLITIČKA DEŠAVANJA

Četiri opozicionistička učesnika izborne trke, DF, Ključ, Demokrate i SDP su 17. oktobra objavili da odbijaju da priznaju izborne rezultate zbog, kako su oni to zvali, masivnih zloupotreba i pokušaja vlade da usadi strah koji će spriječiti birače da glasaju (iako je izlaznost birača bila najveća od 2002. godine). U zajedničkoj izjavi, opozicioni lideri su zahtijevali hitnu i detaljnu istragu navodnih pokušaja terorističkog napada.⁷²

DIK je 18. oktobra objavila preliminarne rezultate, koji su bili po biračkim mjestima objavljeni na njenoj internet stranici.⁷³ Uprkos nepostojanju jasnih instrukcija od strane DIK-a o načinu određivanja validnosti spornog glasačkog listića, broj ovakvih listića bio je samo 5.519, što je predstavljalo 1,4 posto glasanja.

---

⁷¹ Prva verzija preliminarne rezultata koje je objavila DIK u noći 17. oktobra sadržala je greške sa razlikama u ukupnom broju glasova u odnosu na važeće i nevažeće glasačke listiće. U cilju ispravljanja grešaka, predstavnik civilnog društva i član DIK-a kojeg je imenovala SNP bili su uključeni u tabeliranje za konačnu verziju preliminarne rezultata.

⁷² 18. oktobra, specijalni tužilac je izjavio da postoji osnovana sumnja da je srpsko-crnogorska kriminalna grupa planirala ubistvo premijera i napade na građane i policiju ispred zgrade parlamenta nakon objavljivanja izbornih rezultata. 20. oktobra, u intervjuu na TV *Vijesti*, g-din Katnić je izjavio da tužilaštvo ima uvjerljive dokaze o planiranom napadu.

⁷³ U vrijeme objavljivanja rezultata DIK je imala 26 članova: 11 stalnih i 15 ovlašćenih. Ovlašćeni predstavnik PCG bio je opozvan od strane svoje stranke, 25 članova je glasalo o preliminarne rezultata – 14 u korist i 11 protiv.

Premijer se 26. oktobra povukao sa ove pozicije. Imenovao je Duška Markovića kao Predsjednika Vlade odgovornog za formiranje nove vlade. G-din Marković je zamjenik predsjednika DPS-a, koji je bio jedan od zamjenika premijera i bivši šef obavještajne službe.

DF, Demokrate i SDP su 27. oktobra tražile da DIK ne objavljuje konačne rezultate dok se ne okonča istraga o navodnom planiranom napadu u toku izbornog dana. U otvorenom pismu DIK-u, opozicione stranke su izjavile da će proglašenje izbornih rezultata produbiti političku krizu u zemlji.

U napetoj atmosferi DIK je 29. oktobra odredila konačne rezultate, glasanjem samo 15 od 28 članova. Predstavnici opozicije napustili su sjednicu prije glasanja, navodeći nepravilnosti tokom izbornog procesa i navodnu korupciju jednog od ovlašćenih predstavnika.⁷⁴ Konačni rezultati potvrdili su preliminarne rezultate, bez promjene u broju dodijeljenih mandata, sa nekim manjim izmjenama u broju glasova. Prema konačnim rezultatima, izabrano je 9 stranaka i koalicija, uključujući 19 žena (23,4 posto).

B. PRIGOVORI I ŽALBE POSLIJE IZBORNOG DANA

Prigovorima koju su podnijeti OIK-u nakon izbora uglavnom je traženo poništavanje rezultata glasanja na konkretnim biračkim mjestima i ponavljanje glasanja.⁷⁵ Oko 10 ovakvih prigovora podnijeto je od strane učesnika izbora u Andrijevici, Budvi, Cetinju, Nikšiću, Podgorici i Ulcinju. OIK su naložile ponavljanje glasanja zbog povreda različite težine.⁷⁶ DIK je preinačila odluke OIK-a u pogledu svih osim jednog biračkog mjesta u Podgorici, gdje je 23. oktobra održano ponovno glasanje. Obrazloženje odluke DIK-a bilo je da ponavljanje glasanja treba jedino dozvoliti tamo gdje su nepravilnosti uticale na rezultate izbora.

Ustavni sud je 24. oktobra odbio šest žalbi od strane birača iz Budve koji su tvrdili da sistem zatvorenih lista nije u skladu sa ustavnim principom neposrednosti izbora. Sud je takođe potvrdio odluke DIK-a kojima je odbijeno ponavljanje glasanja u tri slučaja, po žalbi Albanske koalicije Sa jednim ciljem.⁷⁷ Žalbu DF na odluku DIK-a o konačnim rezultatima izbora sud je odbio zbog toga što, u skladu sa izbornim zakonom ne postoji mogućnost žalbe, čime se postavlja pitanje postojanja efikasnog pravnog lijeka protiv ovakve upravne odluke.⁷⁸ Sud je razmatrao slučajeve na osnovu pisanih podnesaka, a saslušanja je sprovodio samo kada je to smatrao neophodnim. OSCE/ODIHR je ranije dala preporuku da sud treba da održava javna saslušanja po svim žalbama koje se tiču izbora.⁷⁹

⁷⁴ Ove optužbe uključuju: klimu straha kreiranu na izborni dan; pritisak na članove DF-a koji je vršila policija dan prije izbora, netačan popis birača i prevare u prikupljanju potpisa podrške.

⁷⁵ Neke nepravilnosti automatski pokreću raspuštanje BO i ponavljanje glasanja, na primjer, ukoliko kontrolni listić nije pronađen u otvorenoj glasačkoj kutiji, ili ukoliko se broj listića u glasačkoj kutiji razlikuje od broja glasača koji su dali svoj glas.

⁷⁶ OIK je u Ulcinju naložila ponavljanje glasanja na jednom biralištu na kojem je jednom glasaču neopravdano odbijeno glasanje putem pisma. OIK na Cetinju naložila je ponavljanje glasanja zbog nedostajanja jednog glasačkog listića, a u Nikšiću – zbog dva nedostajuća kontrolna kupona. OIK u Andrijevici odbila je zahtjev za ponavljanje izbora na biračkim mjestima na kojima je ista glasačka kutija korišćena za i lokalne i parlamentarne izbore.

⁷⁷ Jedna u Podgorici i dvije u Ulcinju.

⁷⁸ Stav 5.10 OEBS Dokumenta iz Kopenhagena predviđa da svako treba da ima efikasno sredstvo obeštećenja protiv upravnih odluka.

⁷⁹ Stav 12 OEBS Dokumenta iz Kopenhagena glasi da se “postupak jedino može održati u sudnici pod okolnostima propisanim zakonom i u skladu sa obavezama međunarodnog prava i međunarodnih zalaganja.” Vidite takođe Član 10 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i Član 14 Međunarodnog sporazum o građanskim i političkim pravima.

Specijalni tužilac je 19. oktobra otvorio 157 slučajeva na osnovu pritužbi podnesenih na dan izbora ili kasnije, uključujući i navode o kupovini ličnih karata, kao i pritiske na birače.⁸⁰ Svi ovi slučajevi su u bili istraživani: osam lica ispitano je u svojstvu osumnjičenih, šest je zadržano u pritvoru, a izdata je i jedna potjernica.

XVI. PREPORUKE

Ove preporuke, koje se prožimaju kroz čitav tekst, date su sa ciljem unaprijeđenja sprovođenja izbora u Crnoj Gori i pružaju podršku za njihovu potpunu usklađenost sa zalaganjima OEBS-a i drugim međunarodnim obavezama i standardima demokratskih izbora. Ove preporuke treba uzeti u obzir zajedno sa preostalim, prethodno datim, preporukama OSCE/ODIHR koje treba usvojiti. OSCE/ODIHR je spremna da pruži pomoć vlastima Crne Gore u daljem unaprijeđenju izbornog procesa i usvajanju preporuka sadržanim u ovom i prethodnim izvještajima.⁸¹

A. PRIORITETNE PREPORUKE

1. Treba razmotriti preduzimanje sveukupne izborne reforme sa ciljem usklađivanja izbornog zakonodavstva interno i sa drugim relevantnim zakonima. Proces reforme treba da bude sveobuhvatan i završen mnogo prije sljedećih izbora. Pored toga, DIK bi trebalo da bude proaktivnija u smislu pravovremenog donošenja propisa koji se odnose na nedostatke i nedosljednosti izbornog zakona, kao i u smislu obezbjeđivanja njihove dosljedne primjene.
2. U cilju daljeg unaprijeđenja transparentnosti i odgovornosti organa za sprovođenje izbora i sticanja povjerenja učesnika izbornog procesa, medijima treba omogućiti pristup svim sesijama DIK-a, a DIK treba da blagovremeno objavljuje sva relevantna dokumenta, uključujući i odluke.
3. U skladu sa prethodnim preporukama OSCE/ODIHR, uslov boravišta i zakonske nadležnosti za glasanje treba izmijeniti tako da su u skladu sa Ustavom, kao i međunarodnim obavezama i dobrom praksom.
4. Da bi se obezbijedila bolja ravnoteža između muškaraca i žena koje obavljaju javne funkcije, političke stranke bi trebalo da razmotre interne mjere imenovanja žena za više pozicije u okviru stranačke strukture i povećaju vidljivost ženskih kandidata tokom izborne kampanje.

B. OSTALE PREPORUKE

Organi za sprovođenje izbora

5. Trebalo bi sprovesti mjere za obezbjeđivanje nepristrasnosti i profesionalizma organa za sprovođenje izbora, a posebno za rješavanje mogućih sukoba interesa i izbjegavanje političke tenzije. Mogao bi se razmotriti i uslov da članovi potpišu kodeks ponašanja kako bi se osigurala

⁸⁰ Oko 99 iniciranih slučajeva bazira se na žalbama od strane MANS-a, 19 od političkih stranaka, 26 od strane policije, 9 od strane građana i 4 od strane Specijalnog tužioca na njegovu ličnu inicijativu.

⁸¹ U skladu sa stavom 24 [OEBS Dokumenta iz Istambula od 1999.g.](#), države članice OEBS-a su se obavezale "na adekvatno poštovanje ocjene izbora i preporuka od strane ODIHR."

njihova nepristrasnost, profesionalnost i neutralnost. Više napora treba uložiti u dodatno povećanje ljudskih i operativnih kapaciteta DIK-a.

6. Trebalo bi razmotriti pojašnjenje uloge ovlašćenih predstavnika i ograničavanje njihove direktne uključenosti u proces donošenja odluka.
7. Savjetuje se da DIK dostavi sveobuhvatna uputstva svim edukatorima kako bi se osigurala konzistentna obuka na svim nivoima; uputstva treba odmah saopštiti OIK-a.

Upis birača

8. U cilju obezbjeđivanja zaštite ličnih podataka, treba razmotriti formalno regulisanje procesa davanja pristupa elektronskoj bazi podataka glasača političkim strankama i predstavnicima civilnog društva i ograničavanje dostupnosti osjetljivih podataka. Izborni zakon i Zakon o biračkom spisku treba sprovoditi u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka.

Potvrđivanje izborne liste

9. U skladu sa prethodnom preporukom OSCE/ODIHR, treba razmotriti uklanjanje ograničenja na potpisivanje u prilog samo jedne liste kandidata.

Izborna kampanja

10. Preporuka je da se izborni zakon dopuni i jasno definiše zvaničan početak i kraj kampanje.
11. Političke stranke bi trebalo da se usaglase o usvajanju Etičkog kodeksa tokom izborne kampanje.

Finansiranje kampanje

12. U cilju povećanja transparentnosti treba razmotriti uslov da izborni takmičari dostavljaju privremene izvještaje o troškovima kampanje prije izbornog dana.
13. U cilju blagovremenog i efikasnog ispunjavanja zadatka, Agenciji za spriječavanje korupcije treba obezbjeđiti odgovarajuće kapacitete i resurse.

Mediji

14. Efikasan nadzor zakonske usklađenosti medija tokom izborne kampanje mogao bi se ojačati osnivanjem proaktivnog nezavisnog tijela koje bi bilo ovlašćeno da odlučuje po žalbama i preduzima brze i efikasne radnje protiv kršenja zakona.
15. Bilo bi korisno izmijeniti postojeći zakonski okvir za medije u dijelu koji se tiče definisanja političkog oglašavanja.
16. Savjetuje se da javni mediji učine dodatne napore za aktivno praćenje kampanje na nepristrasan i profesionalan način, umjesto oslanjanja na dostavljanje materijala od strane političkih stranki.

Prigovori i žalbe

17. U skladu sa prethodno datom preporukom OSCE/ODIHR, rok za rješavanje izbornih sporova mogao bi biti produžen u cilju omogućavanja efikasnijeg pravnog lijeka.

Izborni dan

18. U cilju unaprijeđenja transparentosti i odgovornosti procesa, DIK bi mogla razmotriti mogućnost javnog tabeliranja rezultata, kao i detaljnije regulisanje procedura tabeliranja OIK-a.

ANEKS I: ZVANIČNI IZBORNI REZULTATI⁸²

Broj upisanih birača	528.817
Broj glasova	378.086
Broj glasova na biračkim mjestima	347.424
Broj glasova putem pisma	10.134
Broj važećih glasačkih listića	382.706
Broj nevažećih glasačkih listića	5.513

Stranka/Koalicija	Glasovi	Procenat	Mandati
1. Demokratska partija socijalista	158.490	41,41	36
2. Demokratski front	77.784	20,32	18
3. Velika koalicija Ključ	42.295	11,05	9
4. Demokrate	38.327	10,01	8
5. Socijalistička demokratska partija	20.011	5,23	4
6. Socijaldemokrate Crne Gore	12.472	3,26	2
7. Bošnjačka stranka	12.089	3,16	2
8. Pozitivna Crna Gora	5.062	1,32	0
9. Albanci Odlučno Forza Dua	4.854	1,27	1
10. Albanska koalicija "Sa jednim ciljem"	3.394	0,89	0
11. Hrvatska građanska inicijativa	1.802	0,47	1
12. Lista Demokratskog saveza Albanaca	1.542	0,40	0
13. Srpska stranka - Milovan Živković	1.201	0,31	0
14. Bošnjačka demokratska zajednica u Crnoj Gori - Hazbija Kalač	1.140	0,30	0
15. Alternativna Crna Gora	878	0,23	0
16. Stranka penzionera, invalida i socijalne pravde	672	0,18	0
17. Stranka srpskih radikala	693	0,18	0
Ukupno	382.706	100	81

⁸² Podaci prikupljeni prema konačnim rezultatima objavljenim na [internet stranici DIK-a](#).

ANEKS II: SPISAK POSMATRAČA MEĐUNARODNE MISIJE ZA POSMATRANJE IZBORA

Parlamentarna skupština OEBS-a

Margareta	CEDERFELT	Švedska	Specijalni koordinator
Fredrik	SVENSSON	Švedska	
Sonja	STANISAVLJEVIC	Srbija	
Azay	GULIYEV	Azerbejdžan	Šef delegacije
Brecht	VERMEULEM	Belgija	
Hubertus	KNAPEN	Holandija	
Halid	GENJAC	Bosna i Hercegovina	
Dzenana	LEPER	Bosna i Hercegovina	
Desislava	ATANASOVA	Bugarska	
Ann-Christi	AHLBERG	Švedska	
Georgios	CHAMPOURIS	Grčka	
Mavroudis	VORIDIS	Grčka	
Giuseppe	TREZZA	Italija	
Fernando	AIELLO	Italija	
Cristina	DE PIETRO	Italija	
Luis	FERREIRA	Portugalija	
Jose Luis	ABALOS	Španija	
Haydar	AKAR	Turska	
Cenk	ILERI	Turska	
Sena Nur	CELIK	Turska	
Odile	LELARGE	Francuska	
Ignacio	SANCHEZ AMOR	Španija	
Aila	PALONIEMI	Finska	
Mika	RAATIKAINEN	Finska	
Mart	NUTT	Estonija	
Mati	RAIDMA	Estonija	
Jurgen	KLIMKE	Njemačka	
Egon	JUETTNER	Njemačka	
Peter	OSUSKY	Slovačka Republika	
Vesna	VERVEGA	Slovenija	
Peter	BRATSKY	Češka Republika	
Ladislav	SINCL	Češka Republika	
Silvia	DEMIR	Češka Republika	
Reinhold	LOPATKA	Austrija	
Orla	HAV	Danska	
Peter	BEYER	Njemačka	
Barbara	BARTUS	Poljska	
Jan Richard	ANDERSSON	Švedska	
Margareta	KIENER NELLEN	Švajcarska	
Francesco	PAGANI	Italija	Osoblje

Parlamentarni izbori, 16. oktobar 2016.

Konačni izvještaj Posmatračke misije (OSCE/ODIHR)

Maria	CHEPURINA	Ruska Federacija	Osoblje
Iryna	SABASHUK	Ukrajina	Osoblje
James	LISHMAN	Ujedinjeno Kraljevstvo	Osoblje

Parlamentarna skupština Savjeta Evrope

Aleksander	POCIEJ	Poljska	Šef delegacije
Gabriela	PESKOVÁ	Češka Republika	
Samvel	FARMANYAN	Jermenija	
Gülsün	BILGEHAN	Turska	
Silvia	BONET	Andora	
Pierre-Alain	FRIDEZ	Švajcarska	
Adele	GAMBARO	Italija	
Erkan	KANDEMIR	Turska	
Matjaž	HANŽEK	Slovenija	
Ionuț-Marian	STROE	Rumunija	
James	HAMILTON	Irska	Venecijanska komisija
Ivi-Triin	ODRATS	Francuska	Sekretarijat
Anne	GODFREY	Francuska	Sekretarijat
Domenico	VALLARIO	Španija	Venecijanska komisija

Kratkoročni posmatrači OSCE/ODIHR Posmatračke misije

Johannes	DOPSCH	Austrija
Mario	GAVENDA	Austrija
BIRGIT	KARGER	Austrija
Valerie	MATHEIS	Austrija
Pavel	DANEK	Češka Republika
Eva	DOHNALOVA	Češka Republika
Leona	KLEINOVA	Češka Republika
Olga	KOLDOVA	Češka Republika
Martin	KOSATKA	Češka Republika
Marek	KUBICEK	Češka Republika
Marie	MOHLEROVA	Češka Republika
Jiri	SKVOR	Češka Republika
Torsten	JUUL	Danska
Erik	KJAERGAARD-JENSEN	Danska
Michael Vigsø	POULSEN	Danska
Taavi	TOOM	Estonija
Anne	SKROBOT	Francuska
Kilian	VIVIEN	Francuska
Gottfried	BRAMER	Njemačka
Peter Hugo Paul	BUSSMANN	Njemačka
Hendrik	BUURMANN	Njemačka
Dorothee	HUTTER	Njemačka
Christiane	JAENICKE	Njemačka

Dorothea	LUKE	Njemačka
Heiko	MEINHARDT, DR	Njemačka
Hildegard	ROGLER-MOCHEL	Njemačka
Christine Maria Chaban	SALIH	Njemačka
Andrea	WEBER	Njemačka
Krisztina	ÁNGYÁSI	Mađarska
Erik	BAKTAI	Mađarska
Gyozo Jozsef	GABRIEL	Mađarska
Tibor	MADARÁSZ	Mađarska
András	MOLNÁR	Mađarska
Elza	SHCÖNSTEIN	Mađarska
Ingvar	INGVARSSON	Island
Margret	SIGURDARDOTTIR	Island
Patricia	BARKER	Irska
Bernard	DALY	Irska
Patrizia	AGANGI	Italija
Eugenio	DEL PUNTA	Italija
Antonella	LEONARDI	Italija
Robert Eduard	BOSCH	Holandija
Gisela Paulina	DÜTTING	Holandija
Darko	PAVLOVIC	Holandija
Christina	VAN HOUT	Holandija
Simona Daniela	BARBULESCU	Rumunija
Janina-Maria	CISMARU	Rumunija
Ioana-Daniela	CRISTEA	Rumunija
Ioana Alice	DARBY	Rumunija
IRINA EMANUELA	DARIE	Rumunija
Dragos	DUMITRACHE	Rumunija
MARIANA	IONESCU	Rumunija
Bianca Maria	NECSA	Rumunija
MARIA IULIANA	NICULAE	Rumunija
Mirela	RUSU	Rumunija
MIHAELA	STAVRE	Rumunija
Ioana Sanda	STOICA	Rumunija
Diana	TASE	Rumunija
Julia Cristina	VANGHELE	Rumunija
Alexander	ALEXEEV	Ruska Federacija
Kirill	BOBROV	Ruska Federacija
Vasily	DULNEV	Ruska Federacija
Igor	FILYUK	Ruska Federacija
Andrey	GUSAR	Ruska Federacija
Dmitry	MALTSEV	Ruska Federacija
Konstantin	NAKICHENOVICH	Ruska Federacija

Anna	RYKOVA	Ruska Federacija
Yury	TRUBAYCHUK	Ruska Federacija
Vadim	YAKOVLEV	Ruska Federacija
Alexey	ZHOLUDEV	Ruska Federacija
Martin	BALCO	Slovačka
PETRA	GRADISEK	Slovenija
Asa Karl	CUSACK	Ujedinjeno Kraljevstvo
Helen Teresa	DUNCAN	Ujedinjeno Kraljevstvo
John Damian	EARLS	Ujedinjeno Kraljevstvo
Brian Stanley	GIFFORD	Ujedinjeno Kraljevstvo
Dominic Rupert	HOWELL	Ujedinjeno Kraljevstvo
David		
Melanie Jane	LEATHERS	Ujedinjeno Kraljevstvo
Bernadette Mary	MARJORAM	Ujedinjeno Kraljevstvo
Kathleen		
Anna	RUSSELL	Ujedinjeno Kraljevstvo
Naomie Anita	SCOTT-DUNNE	Ujedinjeno Kraljevstvo
Valerie Diana	SOLOMON	Ujedinjeno Kraljevstvo
David John	TAYLOR	Ujedinjeno Kraljevstvo
JOSEPH	WORRALL	Ujedinjeno Kraljevstvo
LLOYD		
Bengt Arthur	ALMQVIST	Švedska
Hanna Charlotta	CARLSSON	Švedska
Carl Matti	EK	Švedska
Rick Mikael	FORSLING	Švedska
Eva Helena	JACOBSSON	Švedska
Evy Birgitta	JANSSON	Švedska
Lars Johan	LAGERGREN	Švedska
Hans Birger	NAERESKOG	Švedska
Haakan Per Olov	NYMAN	Švedska
Zackie Birgitta	STRJE WILKENS	Švedska
Madeleine		
Bjorn Mikael	TEDEMAN	Švedska
Per Goeran	WIJK	Švedska
Ahmet Akif	OKTAY	Turska
Nabil Sirri	AL-TIKRITI	Sjedinjene države
Robert William	BECKER	Sjedinjene države
Cynthia Regina	BUNTON	Sjedinjene države
Jane	DESNOYERS	Sjedinjene države
Ernest Milton	JONES	Sjedinjene države
Mary Sue	NEMICK	Sjedinjene države
Harold Wayne	OTTO	Sjedinjene države
Anne Terri	PESKOE	Sjedinjene države

DUGOROČNI POSMATRAČI

Osnovni tim OSCE/ODIHR Posmatračke misije

Roman	Jakič	Slovenija	Šef misije
Donald	Bisson	Sjedinjene države	
Zarona	Ismailova	Tadžikistan	
Adina	Borcan	Rumunija	
Vasil	Vashchanka	Bjelorusija	
Iegor	Tilpunov	Ukrajina	
William	Romans	Ujedinjeno Kraljevstvo	
Mario	Orru	Italija	
Pawel	Jurczak	Poljska	
Przemyslaw	Laskowski	Poljska	
Robert John	Gurnsey	Ujedinjeno Kraljevstvo	
Przemyslaw	Wasik	Poljska	

Dugoročni posmatrači OSCE/ODIHR Posmatračke misije

Eva	Fischer	Austrija
Tereza	Ambrozova	Češka Republika
Niels Edvard	Waltorp	Danska
Cecilia	Maronnier	Francuska
Juergen	Binder	Njemačka
Martin	Kunze	Njemačka
Laura	Erizi	Italija
Vida Koren	Holm	Švedska
Lars Tore	Tollemark	Švedska
Alexander	Folkes	Ujedinjeno Kraljevstvo
John		Kraljevstvo
Paul Gerald	Wesson	Ujedinjeno Kraljevstvo
Bujar	Ajdari	Sjedinjene države

O OEBS/KANCELARIJI ZA DEMOKRATSKE INSTITUCIJE I LJUDSKA PRAVA (OSCE/ODIHR)

Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (OSCE/ODIHR) je glavna institucija OEBS-a koja pruža pomoć državama članicama “u obezbjeđivanju punog poštovanja ljudskih prava i fundamentalnih sloboda, pridržavanju vladavini prava, unaprijeđenju principa demokratije i (...) izgradnji, snaženju i zaštiti demokratskih institucija, kao i promovisanju tolerancije širom društva” (Dokument sa Samita u Helsinkiju 1992. godine). Ovo je takozvana humana dimenzija OEBS-a.

OSCE/ODIHR, sa sjedištem u Varšavi (Poljska) osnovana je kao Kancelarija za slobodne izbore na Samitu u Parizu 1990. godine, a počela je sa radom u maju 1991. godine. Godinu dana kasnije, naziv kancelarije pormijenjen je u cilju odražavanja proširenog mandata koji uključuje ljudska prava i demokratizaciju. Danas ona ima preko 130 zaposlenih.

OSCE/ODIHR je vodeća institucija u Evropi u oblasti **posmatranja izbora**. Svake godine ona koordinira i organizuje raspoređivanje na hiljade posmatrača koji ocjenjuju da li se izbori u OEBS regionu sprovode u skladu sa zalaganjima OEBS-a i drugim međunarodnim obavezama i standardima demokratskih izbora, kao i u skladu sa nacionalnim zakonima. Njena jedinstvena metodologija pruža detaljan uvid u izborni proces u cjelini. Kroz projekte pružanja pomoći, OSCE/ODIHR pomaže državama članicama da unaprijede njihov izborni okvir.

Aktivnosti Kancelarije na **demokratizaciji** podrazumijevaju: vladavinu prava, zakonodavnu podršku, demokratsko upravljanje, migracije i slobodu kretanja i ravnopravnost polova. OSCE/ODIHR godišnje sprovodi veliki broj programa ciljne pomoći, nastojeći da razvije demokratske strukture.

OSCE/ODIHR takođe pruža pomoć državama članicama u ispunjavanju obaveza na promovisanju i zaštiti **ljudskih prava** i fundamentalnih sloboda u skladu sa zalaganjima OEBS-a za humanu dimenziju. Ovo se postiže u radu sa velikim brojem partnera u cilju jačanja saradnje, izgradnje kapaciteta i pružanja ekspertize u tematskim oblastima, uključujući ljudska prava u brobi protiv terorizma, unaprijeđenje zaštite ljudskih prava lica koji su predmet trgovine, obrazovanje i obuku o ljudskim pravima, prećenje i izvještavanje o ljudskim pravima i ljudska prava i bezbjednost žena.

U oblasti **tolerancije** i **nediskriminacije**, OSCE/ODIHR državama članicama pruža podršku u jačanju njihovog odgovora na zločine iz mržnje i slučajeve rasizma, ksenofobije, antisemitizma i drugih oblika netolerancije. Aktivnosti OSCE/ODIHR koje se tiču tolerancije i nediskriminacije usmjerene su na sljedeće oblasti: zakonodavstvo; obuku za sprovođenje zakona; praćenje, izvještavanje o, i praćenje odgovora na zločine i incidente motivisane mržnjom; kao i obrazovne aktivnosti na promovisanju tolerancije, poštovanja i međusobnog razumijevanja.

OSCE/ODIHR pruža savjete državama članicama za njihove politike o **Romima i Sintima**. Ona promoviše osposobljavanje i umrežavanje zajednica Roma i Sinta, te podstiče učešće predstavnika Roma i Sinta u tijelima za donošenje političkih odluka.

Sve aktivnosti kancelarije ODIHR sprovode se u tijesnoj koordinaciji i saradnji sa državama članicama OEBS-a, institucijama OEBS-a i njenim kancelarijama na terenu, kao i sa drugim međunarodnim organizacijama.

Više informacija možete pronaći na internet stranici ODIHR-a (www.osce.org/odihhr).